

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут
«Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Кваліфікаційна бакалаврська робота

**на тему: «Вплив історико-культурного потенціалу регіону на
розвиток екскурсійної діяльності (на прикладі Київської
області)»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи УТ-41
спеціальності 242 «Туризм»

Колесник Поліна Євгенівна

Керівник: к.іст.н., доц. Аксьонова Н.В.

Рецензент: к.г.н., доц. Байназаров А.М.

Харків - 2025 року

ЗМІСТ

Вступ	.3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження історико-культурного потенціалу	.6
1.1. Поняття та основи історико-культурного потенціалу	6
1.2. Екскурсійна діяльність як основний інструмент використання історико-культурного потенціалу.....	11
1.3. Історико-культурна спадщина як складова історико-культурного потенціалу регіону.....	17
Розділ 2. Аналіз історико-культурного потенціалу як чинника розвитку екскурсійної діяльності в Київській області.....	25
2.1. Аналіз історико-культурного потенціалу Київської області	25
2.2. Аналіз екскурсійної діяльності Київської області	34
2.3. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області	38
Висновки	44
Список використаної літератури	48
Додатки	53

ВСТУП

У контексті активізації інтеграційних і глобалізаційних процесів, зростання мобільності населення та інтенсифікації міжнародних зв'язків, історико-культурний потенціал, представлений матеріальними та нематеріальними пам'ятками різних народів і держав, набуває особливого значення. Він виступає не лише як важливий компонент формування національної ідентичності та світоглядних орієнтирів, а й слугує одним із провідних ресурсів туристичної галузі, активно задіяним у задоволенні рекреаційних потреб та забезпеченні економічної вигоди.

Рівень впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на формування туристичної привабливості окремої країни чи регіону залишається дискусійним, оскільки в науковому середовищі досі не досягнуто єдності поглядів щодо характеру та сили цього впливу. У науковому дискурсі простежується розбіжність підходів до аналізу взаємозв'язку між туризмом та історико-культурною спадщиною: одні дослідники наголошують на ролі туризму як чинника, що сприяє збереженню та розвитку об'єктів культурної спадщини, тоді як інші акцентують увагу на спадщині як ключовому ресурсі, що забезпечує динамічний розвиток туристичної сфери.

У сучасних умовах культурно-історична спадщина широко використовується для розвитку різних форм пізнавального туризму. Якщо у минулому столітті історичне та культурне минуле виконувало переважно виховну функцію – сприяло формуванню національної свідомості та підвищенню патріотизму, то нині цей ресурс набув статусу важливого рекреаційного ресурсу. Це значно підвищує його цінність не лише в культурному, а й в економічному, екологічному та оздоровчому вимірах.

Розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні є актуальним і пріоритетним напрямом діяльності у сфері послуг. Це зумовлено значним природним та історико-культурним надбанням, зосередженим на території

країни. Попри свій потенціал, ця спадщина залишається недостатньо дослідженою та не використовується у повній відповідності до її функціонального призначення. Раціональне залучення цього ресурсу здатне підвищити туристичну привабливість України як на внутрішньому, так і на світовому ринку, а також задовольнити широкий спектр естетичних і пізнавальних потреб туристів.

Україна традиційно позиціонується як перспективний туристичний напрям, орієнтований на ефективне використання свого природно-ресурсного потенціалу та культурного різноманіття з метою досягнення високих соціально-економічних результатів у сфері туризму. Туристична галузь, зокрема її культурно-пізнавальний напрям, є одним із небагатьох секторів економіки, що вирізняється високим рівнем рентабельності. Попри потребу у фінансових інвестиціях, розвиток цієї сфери є менш капіталомістким порівняно з іншими галузями, що забезпечує її конкурентні переваги в умовах обмежених ресурсів. Така характеристика туристичного бізнесу набуває особливої значущості в умовах сучасної економічної кризи в Україні, адже розвиток туризму може стати чинником структурної перебудови національної економіки, сприяти зростанню частки послуг у валовому внутрішньому продукті та загальному економічному оздоровленню.

Використання історико-культурного потенціалу Київської області для потреб туризму завжди було в полі зору теоретиків туризму, адже останніми роками спостерігається зростання наукового й суспільного інтересу до вивчення історико-культурної специфіки даного регіону, що зумовлює актуальність досліджень у цій сфері. Особливості застосування культурно-історичної спадщини в розвитку туристичної галузі відображені в дослідженнях О. Бейдика, О.О. Любіцевої., В.Ф.Кифяка, М.П.Мальської, Є.В.Панкової, В.І. Стафійчука, П.О.Масляка та інших науковців.

Об'єктом дослідження є історико-культурний потенціал як основа розвитку туризму в регіоні.

Предметом дослідження є особливості використання історико-культурного потенціалу у розвитку туризму Київської області.

Мета дослідження – виявити вплив історико-культурного потенціалу на розвитку туризму Київської області.

При виконання дипломної роботи вирішуються наступні завдання:

- ознайомитися з понятійно-категоріальним поняттям історико-культурного потенціалу в науковій літературі;
- розглянути основи екскурсійної діяльності;
- проаналізувати роль історико-культурної спадщини в складі культурно-історичних ресурсів;
- оцінити забезпеченість Київської області культурно-історичними ресурсами;
- проаналізувати сучасний рівень екскурсійної діяльності в Київській області;
- визначити перспективи та проблеми використання історико-культурного потенціалу для розвитку туризму в Київській області.

Інформаційну основу дослідження становлять монографічні видання, навчальні посібники, наукові статті, опубліковані у фахових періодичних виданнях з питань досліджуваного напрямку туризму, статистичні матеріали Державної служби статистики України та регіональних звітів, результати науково-практичних конференцій, а також аналітична інформація, розміщена в мережі Інтернет. У роботі застосовано статистичний, аналітичний, порівняльний методи.

Виконана робота має практичне значення, оскільки отримані результати можуть бути застосовані для створення підручників з туризмознавчих дисциплін, в роботі турфірм та інших організацій туристичного спрямування.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 62 сторінки тексту, 10 рисунків, п'ять таблиць, два додатки. Список використаної літератури включає 40 найменувань та 5 електронних ресурсів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Поняття та основи історико-культурного потенціалу

Туристична привабливість певної території, зокрема у сфері культурного туризму, значною мірою визначається наявністю ресурсних чинників – туристичних ресурсів, які охоплюють сукупність природних і антропогенних об'єктів, придатних для використання відповідно до туристичних цілей. У науковій літературі ці ресурси класифікуються на безпосередні (природні та культурно-історичні) та опосередковані (інфраструктурні), що спільно формують потенціал території для туристичного розвитку [4].

Історико-культурний потенціал визначається як сукупність історико-культурних ресурсів, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, окремих складових природи та соціально-економічних факторів (рис.1.1).

Рис 1.1. Структура історико-культурного потенціалу [33]

На сьогодні існує кілька варіантів класифікації видів туризму, в основі яких переважно лежить мотивація подорожі або рекреаційної діяльності. Слід

зазначити, що в наявних класифікаціях видів туризму термінологічно по-різному визначається той його різновид, у якому головним ресурсом є історико-культурна спадщина: культурно-розважальний, культурно-пізнавальний, пізнавальний, екскурсійний тощо. При цьому вчені вбачають в історико-культурному потенціалі основну базу для організації туристичної діяльності в межах цих напрямів.

В «Туристичному термінологічному словнику» наведене таке трактування поняття туристичних ресурсів: «Туристичні ресурси – це сукупність природних, історичних та соціально-культурних об'єктів, включно з об'єктами туристичного показу, а також інших компонентів, які здатні задовольняти духовні потреби туристів, сприяти відновленню їх фізичних сил та забезпечувати умови для розвитку рекреаційного потенціалу» [42].

Вітчизняний фахівець з туризмознавства Сокол Т.Г. весь комплекс туристичних (туристсько-рекреаційних) ресурсів поділяє на три групи [36]:

- 1) Природно-кліматичні ресурси – це сукупність природних та кліматичних умов певної території, що включає кліматичні параметри, водні ресурси, унікальні природні пам'ятки, ліси, парки та інші природні об'єкти, які мають значення для туристичної та рекреаційної діяльності;
- 2) Культурно-історичні туристичні ресурси – представляють собою комплекс матеріальних і духовних культурних цінностей, сформованих у ході історичного розвитку нації та держави. До даної категорії входять музеї, театральні заклади, історичні, археологічні та архітектурні пам'ятки, а також елементи фольклору, мистецтва і етнографії, які відіграють суттєву роль у формуванні туристичного потенціалу регіону;
- 3) Соціально-економічні ресурси охоплюють показники економічного розвитку, економіко-географічне розташування країни, рівень транспортної доступності, організаційні структури туристичного господарства, а також рівень добробуту населення і стандарти якості обслуговування, що впливають на розвиток туристичної галузі..

Історико-культурний потенціал регіону значною мірою визначається наявністю історико-культурних туристичних ресурсів, які представляють собою сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, сформованих у процесі історичного розвитку конкретної території та становлять об'єкти туристського інтересу. Важливо підкреслити, що до таких ресурсів включають лише ті культурно-історичні об'єкти, які пройшли оцінку та дослідження з точки зору їх суспільної цінності і можуть бути використані з урахуванням наявних технічних і матеріальних можливостей для задоволення рекреаційних і духовних потреб туристів [33]

Культурно-історичні туристичні ресурси характеризуються значним різноманіттям і класифікуються за певними ознаками на відповідні види (рис.1.2).

Рис. 1.2. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів [14]

До археологічних пам'яток належать городища, кургани, залишки давніх поселень, фортифікаційних споруд, виробничих комплексів, каналів, доріг,

давніх місць поховань, кам'яні статуї, наскельні малюнки, а також предмети та ділянки історичного культурного шару стародавніх населених пунктів. Історичні пам'ятки включають будівлі, споруди, меморіальні місця та предмети, пов'язані з ключовими історичними подіями в житті народу, а також з розвитком науки, техніки, культури і побуту, а також із життям видатних діячів держави.

Крім того, усі зазначені об'єкти класифікуються на матеріальні та духовні складові. Матеріальні компоненти охоплюють сукупність виробничих засобів та інших матеріальних цінностей, створених суспільством на різних етапах його історичного розвитку. Духовні ж компоненти включають досягнення суспільства в галузях освіти, науки, мистецтва, літератури, а також у сфері державного й суспільного устрою, праці та повсякденного життя.

До культурно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів належать три основні групи: архітектурно-історичні, біосоціальні та подієві ресурси. Саме ці категорії ресурсів останнім часом відіграють визначальну роль у формуванні історико-культурного потенціалу регіону [4]:

1) Архітектурно-історичні туристичні ресурси включають різновиди архітектурно-містобудівних об'єктів, до яких належать споруди громадського, промислового, військового та культового призначення, об'єкти садово-паркового мистецтва, а також архітектурні монументи і скульптурні пам'ятники;

2) Біосоціальні туристичні ресурси – представляють собою категорію ресурсів, які сформувалися в результаті інтеграції культурно-історичних та інших об'єктів, пов'язаних із певними етапами життєвого циклу видатних особистостей, такими як народження, діяльність, перебування, смерть або поховання

3) Подієві туристичні ресурси становлять собою важливі прояви соціального та природного розвитку, що відображають знакові події в історії конкретної території – держави, міста чи регіону. До них належать ключові події політичного, військового, культурного, екологічного та економічного

характеру, що мають особливе значення в історичному та сучасному контексті України. Ця група ресурсів відноситься до динамічних чинників формування туристичних потоків, оскільки вони включають мотиваційні стимули для відвідування місць, де відбуваються відповідні події чи явища. Варто зазначити, що категорія подієвих ресурсів виокремила порівняно недавно, що пов'язано зі зростанням кількості різноманітних культурних заходів з виразним пізнавальним, розважальним та рекреаційним змістом. З огляду на тематичну спрямованість, подієві ресурси доцільно класифікувати за видами заходів, до яких належать: національні та релігійні свята, гастрономічні, музичні й театральні фестивалі, спортивні змагання, покази мод, карнавали, технічні виставки, економічні форуми тощо.

4) Етнографічні ресурси становлять важливу складову історико-культурного потенціалу, роль якої останнім часом суттєво зросла у зв'язку з посиленням національної ідентичності суспільства та впровадженням спеціалізованих освітніх програм у закладах загальної середньої освіти. Ці ресурси охоплюють різноманітні елементи, що формують цілісну структуру національної самобутності та етнокультурного колориту. До етнографічних ресурсів зараховують традиції, обрядовість, календарні свята, народні ремесла, елементи національної кухні, традиційне житло, одяг, танцювальні форми та інші прояви народної культури.

Український економіко-географ О.О. Бейдик виокремлює категорію трансресурсних об'єктів, до складу якої входять гомогенні та парарекреаційні туристичні ресурси [4].

5) Гомогенні ресурси становлять собою природні та соціальні об'єкти, явища або події, походження яких пов'язаний одночасно як із територією України, так і з територією зарубіжної держави, де ці суб'єкти, явища чи події виникли первинно. У певному сенсі такі ресурси можна розглядати як своєрідні «ресурси-біпатриди». Вони, як правило, мають європейське або глобальне значення — наприклад, місця, пов'язані з перебуванням, діяльністю або похованням видатних історичних постатей. Структура цієї

категорії ресурсів може включати елементи біосоціального чи подієвого характеру та знаходити матеріалізацію в архітектурних об'єктах.

6) Парарекреаційні ресурси – це об'єкти та явища, які на даний момент юридично або фактично не інтегровані в туристичну індустрію, проте володіють певним пізнавальним і туристичним потенціалом. До таких ресурсів належать, зокрема, зруйновані чи перепрофільовані сакральні споруди, історичні кладовища, місця поховань, а також інші об'єкти природного, природно-антропогенного, соціально-історичного або подієвого походження, що становлять інтерес для дослідників і туристів [4].

Особливу категорію туристичних ресурсів становить так звана «суперточка-тур» – поняття, введене О.О. Бейдиком. Це локалізована територіальна точка, у межах якої сконцентровано як природні, так і соціальні ресурси. Вона, як правило, розташована на домінуючій висоті рельєфу та вирізняється високим рівнем соціально-історичної значущості подій, що мали або мають місце безпосередньо на її території чи в межах просторової панорами, яка візуально охоплюється з цієї точки [4].

Отже, формування історико-культурного потенціалу зумовлюється сукупністю чинників, що визначають напрям і динаміку його розвитку. До ключових із них належать демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні, політичні, природно-географічні та культурно-історичні чинники.

1.2. Екскурсійна діяльність як основний інструмент використання історико-культурного потенціалу

Історико-культурний потенціал регіону є важливим чинником, що впливає на активізацію екскурсійної діяльності та формування туристичних маршрутів – як за географічним напрямом, так і за тематичними ознаками. Він забезпечує умови для ознайомлення з пам'ятками різного походження, сприяючи, передусім, розвитку культурно-пізнавального туризму.

Історико-культурний потенціал здебільшого реалізується у формі заздалегідь розроблених турів, сформованих з урахуванням різноманітних інтересів і вподобань потенційних споживачів туристичного продукту. У наукових джерелах тур трактується як комплексний набір послуг, який охоплює транспортне обслуговування, розміщення, харчування туристів, екскурсійний супровід, а також послуги гідів-перекладачів та інші сервіси, що надаються відповідно до цілей подорожі. Для культурно-пізнавального туризму ключовим є ознайомлення з об'єктами туристичної привабливості, що визначає змістовне наповнення туру. Його основу становить інтенсивна екскурсійна програма, яка передбачає відвідування історичних міст, пам'яток архітектури та культових споруд, музеїв, архітектурних комплексів, а також природних об'єктів і явищ, що мають унікальне значення.

Особливим попитом серед туристів користуються маршрути, що охоплюють окремі регіони або всю територію держави. З метою підвищення ефективності розвитку історико-культурного туризму туристичні організації активно займаються розробкою нових екскурсійних напрямків, а також модернізацією й урізноманітненням уже існуючих програм. Ці зміни передбачають включення до маршрутів маловідомих, проте цінних у культурно-історичному аспекті об'єктів, які зазвичай не представлені в типових туристичних пропозиціях.

Для культурного туризму характерні середні часові рамки – від чотирьох днів до двох тижнів. Окремо виділяється короткостроковий туризм, коли подорожі тривають не більше 2–3 днів, найчастіше у форматі турів вихідного дня. Згідно з даними туризмознавців, саме тури вихідного дня становлять найбільшу частку в структурі культурного туризму. На другому місці за популярністю – 6-7-денні поїздки, тоді як кількість 8–12-денних турів є порівняно незначною [36].

Саме тому пізнавальні тури, що пропонуються туристичними фірмами, характеризуються наявністю чітко визначених туристичних маршрутів із максимально можливим охопленням об'єктів туристичного інтересу,

розташованих у межах маршруту. Вони мають виразну тематичну спрямованість і спрямовані на максимально ефективне використання часу, відведеного на подорож.

Туристичний маршрут – це географічно визначена траса подорожі або походу, яка прив'язана до конкретної місцевості та об'єктів, що мають туристичну цінність, і описана з певним ступенем деталізації. Такий маршрут перетинає визначений географічний простір і враховує особливості дорожньої інфраструктури, наявність туристичних закладів та пам'яток, розташованих уздовж шляху. У практиці туристичної діяльності виділяють декілька базових типів маршрутів, кожен із яких має специфічні ознаки організації пересування.

- Лінійний маршрут передбачає переміщення туристів від початкової точки до кінцевого пункту призначення, зазвичай із передбаченим перебуванням у туристичному центрі.
- Радіальний маршрут характеризується здійсненням подорожей з одного стаціонарного туристичного центру до навколишніх об'єктів з екскурсійною метою. У деяких випадках передбачається ночівля у проміжних населених пунктах з подальшим поверненням до базового центру.
- Кільцевий маршрут репрезентує форму організації подорожі, при якій пересування туристів здійснюється замкненим контуром з відвідуванням низки визначених локацій. При цьому фінальна точка маршруту може як збігатися з початковою, так і відрізнятися від неї, залежно від специфіки туру.
- Кросинг-тур (від англ. *crossing tour*) передбачає транзитну подорож територією країни, що охоплює кілька регіонів і характеризується різними пунктами початку та завершення маршруту [36].

Екскурсія становить невід'ємну складову історико-культурного туризму й виконує функцію активного засобу пізнання дійсності, сприяючи

розширенню світогляду та підвищенню загального рівня культурної обізнаності населення.

Найповніше визначення поняття «екскурсія» представлено у нормативно-правових документах, що регламентують діяльність у сфері туризму. Згідно з ними, екскурсія розглядається як туристична послуга тривалістю до 24 годин, що здійснюється відповідно до затвердженого маршруту у супроводі гід-екскурсовода та має на меті задоволення духовних, естетичних, інформаційних і загальнопізнавальних потреб туристів або екскурсантів.

Окрім нормативного аспекту, екскурсія також трактується як форма пізнавальної діяльності, що базується на цілеспрямованому ознайомленні з певною сукупністю об'єктів (візуальних рядів), ретельно відібраних відповідно до тематичної спрямованості, з метою глибшого розкриття змісту екскурсійної теми.

Таким чином, екскурсія розглядається як короткотривалий тематичний маршрут, основною метою якого є ознайомлення з об'єктами культурної, історичної чи природної спадщини шляхом їх безпосереднього відвідування у супроводі професійного екскурсовода.

У контексті початку XXI століття екскурсія трактується як цілеспрямований процес пізнання навколишньої дійсності через аудіовізуальне сприйняття попередньо відібраних тематичних об'єктів безпосередньо на місцевості під керівництвом фахівця. Її особливістю є інтеграція візуальної демонстрації об'єктів і вербального пояснення, що у комплексі підвищує ефективність пізнавального процесу.

Візуалізація в межах екскурсії передбачає активне спостереження об'єкта з фокусом на деталях, суттєвих для розкриття основного змісту екскурсійної теми. Зазвичай візуальний компонент випереджає словесний супровід, що дозволяє сформувати первинне зорове уявлення про об'єкт, а відтак — глибше зрозуміти інформацію, що подається екскурсоводом.

У структурі екскурсійної діяльності ключовими учасниками є екскурсанти (індивідуальні або групові), кваліфікований екскурсовод, а також об'єкти екскурсійного показу. Екскурсовод виконує функцію посередника між споживачем екскурсійної послуги та об'єктом демонстрації, забезпечуючи не лише супровід до місця проведення екскурсії, а й змістовне подання інформації, формування цілісного уявлення про об'єкт, а також спрямування уваги слухачів на найважливіші деталі, що сприяє ефективному засвоєнню знань рис. 1.2).

Ефективність екскурсійного заходу значною мірою зумовлюється доцільним добором об'єктів показу, які виступають як туристичні ресурси історико-архітектурного, культурного або природного походження.

Під екскурсійним об'єктом слід розуміти предмет, явище або місце, яке репрезентує типові ознаки певної історичної епохи чи етапу суспільного розвитку, природного середовища, культури, науки, техніки або мистецтва, і яке становить пізнавальний інтерес для туриста, сприяючи глибшому осмисленню навколишнього світу.

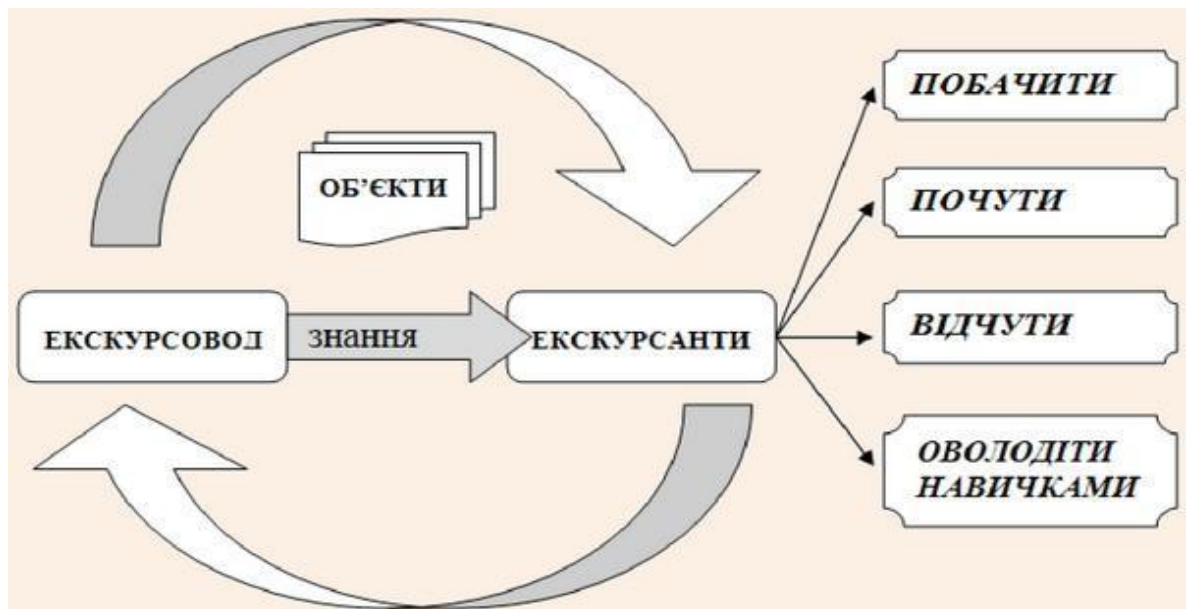

Рис. 1.3. Схема екскурсійного процесу [36]

Усі екскурсії, незалежно від їхнього виду та змістового наповнення, характеризуються низкою спільних ознак, що визначають їх як специфічну

форму пізнавальної діяльності. Серед основних характеристик екскурсії варто виокремити такі:

- тривалість проведення, що варіюється від однієї академічної години (45 хвилин) до 24 годин;
- наявність екскурсантів, які можуть брати участь в екскурсії як індивідуально, так і в складі організованої групи;
- обов'язкова присутність екскурсовода, що здійснює організаційно-інформаційне супроводження екскурсії;
- наочність сприйняття, яка полягає у безпосередньому зоровому ознайомленні з об'єктами на місці їх розташування;
- переміщення учасників відповідно до заздалегідь розробленого маршруту, що забезпечує логічну послідовність огляду;
- цілеспрямованість показу, яка виявляється в наявності конкретної теми, навколо якої формується зміст екскурсії;
- активна пізнавальна участь екскурсантів, що включає спостереження, осмислення та аналіз представлених об'єктів.

Екскурсійна діяльність виконує низку важливих соціокультурних функцій, серед яких можна виокремити:

- пізнавальну функцію,
- виховну функцію,
- функцію організації культурного дозвілля,
- функцію розширення світогляду та формування пізнавальних інтересів.

Центральне місце серед них займає пізнавальна функція, що передбачає формування в учасників нових знань у формі, наближеній до науково-популярної. Реалізація цієї функції ґрунтується на принципі науковості, що вимагає достовірного й обґрунтованого подання інформації. Усі факти, історичні події та теоретичні узагальнення повинні подаватися в науковій інтерпретації, з урахуванням актуального стану досліджень у відповідних галузях знань.

Туристичні підприємства, для яких організація культурно-пізнавальних турів становить пріоритетний напрям діяльності, з метою розширення цільової аудиторії систематично впроваджують нові, конкурентоспроможні туристичні продукти. Характерною особливістю таких турів є географічна та тематична різноманітність, що сприяє формуванню своєрідного інформаційного банку туристичних маршрутів, орієнтованого на задоволення зростаючих запитів споживачів туристичних послуг. Процес розробки культурно-пізнавальних турів базується на врахуванні потреб і зацікавлень цільової аудиторії, водночас він тісно пов'язаний із туристичними ресурсами конкретної території. Саме ці ресурси виступають об'єктами екскурсійного показу та визначають тематичну спрямованість екскурсійних маршрутів.

Відтак, екскурсії, що становлять невід'ємну складову пізнавального туру, класифікуються за змістовим наповненням на оглядові та тематичні.

Тематика екскурсії становить сукупність визначених змістових напрямів, які безпосередньо пов'язані з об'єктами екскурсійного показу та інформаційним наповненням розповіді екскурсовода. Вона відіграє важливу роль у формуванні інтелектуального потенціалу туриста, сприяючи розширенню його знань та світогляду.

Тема екскурсії є концептуальною основою для побудови як структури показу, так і змісту розповіді. Вона визначає критерії відбору екскурсійних об'єктів і форму подачі інформації, особливо у випадках, коли об'єкти мають багатогранний зміст і можуть бути інтерпретовані в межах кількох тематичних напрямів залежно від екскурсійного задуму.

Оглядова екскурсія характеризується багатотематичним змістом і передбачає ознайомлення з різноплановими об'єктами, серед яких пам'ятки історії, культури, архітектури, промислові об'єкти, а також природні ландшафти. Основною метою цього виду екскурсії є формування загального уявлення про місто або регіон у цілому.

Серед усіх типів екскурсій особливою популярністю користуються оглядові екскурсії в межах міста, що обумовлено можливістю за короткий

проміжок часу (приблизно 3 години) ознайомити екскурсантів з основними аспектами історичного, культурного та соціально-економічного розвитку населеного пункту.

Ключове завдання оглядової екскурсії полягає у створенні цілісного образу міста, що вимагає ретельного добору об'єктів показу, формування змістового наповнення індивідуального тексту екскурсовода, а також підготовки відповідного ілюстративного матеріалу, який забезпечує наочність сприйняття.

- тематичні екскурсії, на відміну від оглядових, зосереджуються на вивченні однієї конкретної теми та включають однотипні об'єкти дослідження. Залежно від тематики, такі екскурсії поділяються на наступні основні групи:
- історичні екскурсії (історико-краєзнавчі, археологічні, етнографічні, військово-історичні), що мають за мету глибоке ознайомлення з історією певного регіону або території.
- архітектурно-містобудівні екскурсії, які висвітлюють особливості пам'яток архітектури певної епохи, стилю, творчість окремих архітекторів, а також історичні чи сучасні аспекти містобудівного розвитку.
- виробничі екскурсії (виробничо-історичні, виробничо-технічні, виробничо-економічні, профорієнтаційні), спрямовані на детальне ознайомлення з діяльністю конкретного підприємства, його історією, економічними характеристиками, а також технологічними процесами, що реалізуються на виробництві.
- природознавчі екскурсії (геологічні, ботанічні, ландшафтні, зоологічні), які здебільшого поширені у регіонах із збереженим природним середовищем, особливо в гірських місцевостях. Основними об'єктами є природні пам'ятки, такі як гірські вершини, хребти, мальовничі ущелини, водоспади, унікальні рослинні та тваринні комплекси, при цьому акцент робиться на природоохоронній тематиці.

- мистецтвознавчі екскурсії (театрально-кінематографічні, музично-історичні, образотворчі тощо), що передбачають ознайомлення з унікальними творами мистецтва, а також життям і творчістю видатних митців.
- літературні екскурсії (літературно-біографічні, історико-літературні, літературно-художні), що включають відвідування меморіальних музеїв, пам'ятних місць, пов'язаних із життям і творчістю письменників та поетів.

Отже, у контексті історико-культурного туризму, базуючись на ресурсах, що забезпечують його формування та функціонування, найбільш поширеними є екскурсії історичного, військово-історичного, природознавчого, мистецтвознавчого та архітектурно-містобудівного характеру, тоді як релігійні та виробничі екскурсії зустрічаються значно рідше.

1.3. Історико-культурна спадщина як складова історико-культурного потенціалу регіону

Важливою складовою культурно-історичних рекреаційних ресурсів конкретного регіону є його історична та культурна спадщина, яка представляє собою сукупність об'єктів культурної спадщини, успадкованих людством від попередніх поколінь. Поняття «культурна спадщина» протягом тривалого часу уточнювалося та конкретизувалося в межах міжнародних і національних нормативно-правових актів та інших регуляторних документів.

Початкове трактування поняття «культурна спадщина» здійснювалося за трьома основними категоріями:

- пам'ятки – це окремі твори архітектури, монументальної скульптури, живопису, археологічні структури та їхні елементи, написи, печери та комплекси об'єктів, які володіють видатною універсальною цінністю з позицій історії, мистецтва або науки;

- ансамблі – це групи окремих або об'єднаних будівель, архітектурна цілісність яких і взаємозв'язок із навколишнім ландшафтом мають визначну універсальну цінність з огляду на історичні, мистецькі або наукові аспекти;
- визначні місця – це створені людиною об'єкти, спільні продукти взаємодії людини і природи, а також території, включно з археологічними зонами, що характеризуються універсальною цінністю з точок зору історії, естетики, етнології або антропології.

У міжнародному правовому полі закріплено поняття «нематеріальна культурна спадщина», що охоплює звичаї, форми вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, які визнаються спільнотами, групами або, у певних випадках, окремими індивідами як невід'ємна складова їх культурної спадщини.

Нематеріальна культурна спадщина реалізується, зокрема, у таких сферах, як мова, яка виступає носієм усної традиції; усні форми передачі знань; виконавські мистецтва; традиційні звичаї, обряди та святкування; знання і практики, пов'язані з природним середовищем і космосом; а також уміння й навички, що відносяться до традиційних ремесел.

Відповідно до Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, ухваленої 27 жовтня 2005 року в місті Фаро та ратифікованої Україною у 2007 році, культурна спадщина визначається як сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, які люди, незалежно від своєї приналежності, сприймають як відображення та вираження своїх постійно змінних цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона охоплює всі аспекти навколишнього середовища, що сформувалися в результаті взаємодії між людською діяльністю і просторовим середовищем протягом історичного розвитку.

Сучасна компонентна структура культурної спадщини України регламентується Законом України «Про охорону культурної спадщини»,

відповідно до якого об'єкти культурної спадщини класифікуються за типами на:

- визначні місця;
- споруди (витвори);
- комплекси (ансамблі), їхні складові частини, а також пов'язані з ними території або водні об'єкти;
- інші природні, природно-антропогенні або антропогенні об'єкти, які, незалежно від ступеня їхньої збереженості, мають цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду, за умови збереження їхньої автентичності до сучасного часу [33].

Об'єкти культурної спадщини включають:

- археологічні об'єкти, які представляють собою залишки життєдіяльності людини. До них належать нерухомі пам'ятки культурної спадщини, такі як городища, кургани, залишки поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробничих та іригаційних споруд, шляхів, могильників, культових місць і споруд, мегалітів, печер, наскельних зображень, ділянок історико-культурного шару, а також поля давніх битв, а також рухомі предмети, пов'язані з ними. Ці об'єкти розташовані під поверхнею ґрунту або під водою і становлять унікальне невідтворне джерело знань про виникнення та розвиток людської цивілізації.;
- історичні об'єкти як категорія культурної спадщини включають будівлі, споруди та їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, а також місця масових поховань, зокрема загиблих військовослужбовців (включно з іноземними), жертв воєн, депортацій і політичних репресій на території України. До цієї групи належать також місця проведення бойових дій, локалізації загибелі бойових кораблів, морських і річкових суден (включно з рештками військової техніки, озброєння та амуніції), а також визначні локації, пов'язані з

ключовими історичними подіями, життям і діяльністю видатних осіб, народною культурою та побутом.;

- об'єкти монументального мистецтва становлять твори образотворчого мистецтва, які можуть бути як самостійними, так і інтегрованими до архітектурних, археологічних або інших пам'яток, а також формувати частину відповідних комплексів (ансамблів).
- об'єкти архітектури представлені окремими будівлями та архітектурними спорудами, що збереглися у повному або частковому автентичному стані та характеризуються типологічними ознаками певної культури, історичного періоду, архітектурного стилю, будівельних традицій або були створені видатними архітекторами.
- об'єкти містобудування охоплюють історично сформовані центри населених пунктів, включаючи вулиці, квартали, площі, архітектурні комплекси (ансамблі), які зберегли планувальну і просторову структуру, а також історичну забудову, часто у взаємозв'язку з ландшафтом. До цієї категорії належать також залишки давніх планувальних рішень і забудови, що є носіями визначених містобудівних концепцій;
- об'єкти садово-паркового мистецтва являють собою композиційні поєднання елементів паркової архітектури з природними або антропогенними ландшафтами, які володіють художньою, історико-культурною або науковою цінністю.
- ландшафтні об'єкти – це природні території, що мають історичне значення та цінність.
- об'єкти науки і техніки охоплюють унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні та видобувні споруди й комплекси, що відображають рівень розвитку науки і техніки певної історичної епохи, окремих наукових напрямів або галузей промисловості.

Закон також встановлює визначення наступних понять:

- пам'ятка – об'єкт культурної спадщини, який внесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- історичне населене місце – населений пункт, що повністю або частково зберіг свій історичний ареал і включений до Списку історичних населених місць України;
- історичний ареал населеного місця – частина населеного пункту, яка зберегла об'єкти культурної спадщини, а також пов'язане з ними історичне планування і формоутворення забудови, що походять із попередніх етапів розвитку та є характерними для певних культур або історичних періодів;
- заповідники – ансамблі та комплекси пам'яток, що мають виняткову археологічну, естетичну, етнографічну, історичну, мистецьку, наукову або художню цінність;
- охоронювані археологічні території – топографічно визначені земельні або водні ділянки, на яких розташовані об'єкти культурної спадщини або існує ймовірність їх виявлення.

За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, під охороною держави нині перебуває 109 930 пам'яток, які внесено до Державного реєстру або взято на державний облік.

З них: пам'яток археології 57 545 об'єктів (з них – 2 150 за категорією національних; 55 395 – місцевого). Загальна кількість пам'яток історії – 30 128, з яких 182 – національного значення, 29 946 – місцевого. Пам'яток архітектури та містобудування – 15 773 (національного – 2427, місцевого 13 346). Кількість пам'яток монументального мистецтва – 1868, з них національного значення – 33, місцевого 1835. Пам'яток садово-паркового мистецтва – 179 об'єктів: з них – 9 національного значення, 170 – місцевого. Ландшафтних – 197, з яких національного – 2, місцевого – 195. Також нараховується 108 пам'яток науки і техніки: 14 – національного, 94 – місцевого значення. Під охороною перебуває 18 850 щойно виявлених

об'єктів культурної спадщини. Таким чином загальна кількість об'єктів культурної спадщини становить 128 780 (рис1.4).

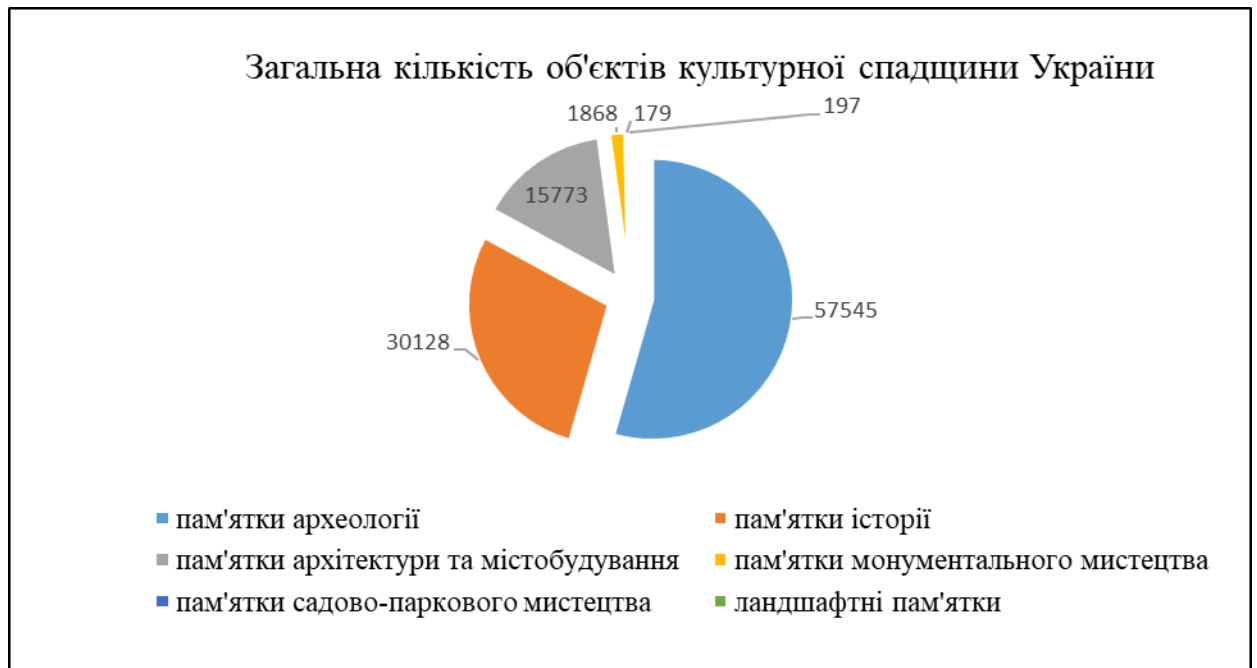

Рис.1.4. Загальна кількість об'єктів культурної спадщини України [4].

До Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено такі об'єкти: Софійський собор із архітектурним ансамблем, Києво-Печерську лавру у місті Києві та історичний центр міста Львова.

У контексті повномасштабної війни особливо гостро постало питання охорони та збереження культурної спадщини. За даними ЮНЕСКО, станом на 2024 рік унаслідок російської агресії було пошкоджено або зруйновано понад 430 об'єктів культурної спадщини, серед яких музеї, театри, релігійні споруди та історичні будівлі.

Згідно з інформацією Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, станом на кінець грудня 2024 року внаслідок російської агресії було зафіксовано пошкодження 1 255 пам'яток культурної спадщини. Серед них 125 пам'яток мають національне значення, 1 055 – місцеве, а 75 – належать до категорії щойно виявлених об'єктів. Пошкодження були зафіксовані у 18 областях України та місті Києві.

В Україні близько 9 400 населених пунктів налічує понад 70 тисяч об'єктів культурної спадщини, які потребують комплексного дослідження та взяття на державний облік. До Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878, включено 401 населений пункт.

Слід відзначити, що приблизно 70 % об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному технічному стані, з яких близько 10 % – у критичному аварійному стані. Дані об'єкти вимагають термінових реставраційних або реконструктивних заходів, а також належного інженерно-технічного облаштування для забезпечення безпечного туристичного доступу.

На сучасному етапі відсутні чітко сформовані методологічні підходи до комплексного аналізу функціонування пам'яток історії та культури у якості екскурсійних туристичних об'єктів. Внаслідок цього елементи історико-культурної спадщини залучаються до туристичної діяльності фрагментарно та несистематично, що суттєво знижує їхній пізнавальний потенціал.

Зокрема, серед 418 пам'яток археології національного значення лише 54 функціонують як туристичні об'єкти; із 147 пам'яток історії національного значення туристичне використання мають 98; а з 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення – лише обмежена кількість інтегрована у туристичну інфраструктуру.

Аналіз тенденцій використання об'єктів культурної спадщини як фундаменту для розвитку туризму дозволив сформувати класифікацію типів туризму, а також визначити їхній зміст і матеріально-технічну базу, представлену історико-культурним потенціалом (табл.1.1).

Види туризму, засновані на переважному використанні
культурної спадщини

Вид туризму та його зміст	Історико-культурні ресурси (потенціал)
Археологічний туризм – відвідування та ознайомлення з археологічними пам'ятками, участь в археологічних експедиціях та проведенні археологічних розкопок за спеціальною ліцензією-дозволом	Археологічні пам'ятки, місця археологічних розкопок
Архітектурно-історичний – відвідування та ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури та містобудування	Пам'ятки людської цивілізації та соціально-економічної культури; стародавні міста, руїни стародавніх міст; архітектурні ансамблі, палацові комплекси, культові споруди й храми, малі архітектурні форми; пам'ятки містобудування (міське середовище й міська культура; панорами міст; ландшафтно-планувальна організація й забудова міст); пам'ятки промислової архітектури; пам'ятки ландшафтно-рекреаційної архітектури
Військово-історичний туризм – відвідування та ознайомлення з пам'ятками військової культури та місць воєнних подій	Пам'ятки військової культури та місця воєнних подій (фортеці, оборонні стіни й вали, пам'ятні місця битв і боїв, військові меморіали, пам'ятники, обеліски, місця військових поховань тощо)
Етнічний туризм – відвідування історичної батьківщини або місць народження родичів для вивчення (ознайомлення) з культурною спадщиною свого споконвічного народу, особливостями культури та побуту етнічної групи	Пам'ятки культури та архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, етнічні мальовничі природні та заповідні місця й краєвиди
Етнографічний туризм – відвідування етнографічних об'єктів для пізнання культури, архітектури, традицій, мистецьких форм, побуту того або іншого народу (етносу), що проживає зараз або проживав коли-небудь на цій території	Етнографічні об'єкти (матеріальні й духовні), що містять інформацію про етнічні прояви традиційно-побутової культури за умови їхнього використання для виробництва туристських послуг і задоволення потреби в екскурсійному туризмі. Етнографічні музеї, музеї під відкритим небом; етнографічні села; етнічні ансамблі, етнографічні свята, народні промисли та ремесла
Культурологічний туризм – відвідування та ознайомлення з пам'ятками та творами мистецтва, відвідування та участь у стародавніх традиційних або сучасних постановочних культурних заходах чи подіях (святах, фестивалях тощо)	Твори мистецтва, скульптури; подійні ресурси, пов'язані зі стародавніми та сучасними традиціями, відомими діячами мистецтва, літератури, театру, кіно; галереї, фестивалі тощо; унікальні художні промисли, кустарні ремесла та стародавні види промислового виробництва
Музейний туризм – специфічна діяльність музеїв у сфері пізнавального туризму.	Музеї, виставки, історико-культурні заходи, презентації музейного характеру (експозиції, внутрішні й зовнішні екскурсії, музейні магазини тощо)
Релігійний (паломницький) туризм – відвідування релігійних святинь із пізнавальними цілями, ознайомлення з релігійними звичаями, традиціями, ритуалами та обрядами	Сукупність культових об'єктів пізнавального (релігійні пам'ятки антропогенного походження, що використовуються як екскурсійні – діючі храми, які мають історичну або архітектурну унікальність), паломницького та природничо-сакрального змісту.

Джерело: [4]

У травні 2007 року в Україні було започатковано акцію «Сім чудес» з ініціативи українського політика та громадського діяча Миколи Томенка. Із початкової кількості ста кандидатур, представлених регіональними комітетами, експертна комісія відібрала 21 пам'ятку (додаток А), до складу якої увійшли також сім чудес України. На даний час цей перелік є єдиним комплексним каталогом основних історичних пам'яток країни, опублікованим, зокрема, іноземними мовами, що забезпечує його доступність для туристів з різних держав.

Згідно з даними додатку Б, найбільша концентрація культурно-історичних пам'яток України зосереджена в центральному регіоні країни.

Таким чином, в результаті дослідження бачимо, що культурно-історична спадщина України є досить різноманітна і багата, є важливим складником історико-культурного потенціалу та може активно використовуватись для організації багатьох видів туризму.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз історико-культурного потенціалу Київської області

Одним із найбільш привабливих туристичних регіонів України є столична область, зокрема місто Київ та його історико-культурні пам'ятки. На території Київщини збережено численні об'єкти матеріальної культури різних історичних періодів, що становить значний інтерес для туристичних потоків.

Київ, як одне з найдавніших міст Європи та адміністративний, економічний, науковий і культурний центр України, володіє суттєвим туристичним потенціалом і має відповідні ресурси для розвитку різних форм туризму, зокрема культурно-пізнавального напрямку.

Київська область, утворена у 1932 році, розташована на півночі України в межах басейну середньої течії річки Дніпро, охоплюючи території лісової та лісостепової географічних зон. Загальна площа області становить 28,1 тис. км², що приблизно дорівнює 4,8% території України. Територія області поділяється на три основні геоморфологічні частини: північна частина розташована у межах Поліської низовини, південно-західна та центральна – у межах Придніпровської височини, східна – у межах Придніпровської низовини. Значна частина області знаходиться на Правобережжі України. На сході вона межує з Чернігівською та Полтавською областями, на заході – з Житомирською областю, на південному заході – з Вінницькою, на півдні – з Черкаською областями України, а на півночі межує з Гомельською областю Республіки Білорусь.

Адміністративно область поділяється на 25 районів та включає 26 міст, з яких 12 мають обласне значення, 30 селищ міського типу та загалом 1183 населені пункти. Серед найбільших міст регіону виділяються Біла Церква, Бориспіль, Бровари, Ірпінь, Васильків та Фастів.

Область характеризується як потенційно та актуально ресурсонадлишкова.

Тут нараховується до 6 тисяч пам'яток історико-культурної спадщини. За цим показником Київська область (разом з м. Київ) займає третє місце в Україні після АР Крим та Львівської області (рис.2.1).

Рис. 2.1. Кількість об'єктів культурної спадщини за областями України [33]

Серед них: пам'ятки археології – найбільш давній і численний у кількісному відношенні вид об'єктів культурної спадщини – 2968, на другому місці за чисельністю – пам'ятки історії – 2573, на третьому місці – пам'ятки монументального мистецтва (257) та архітектури (208), 17 заказників, 35 пам'яток природи, 68 – заповідних об'єктів природи, зокрема 12 пам'яток садово-паркового мистецтва, чотири з яких – національного значення.

В цілому, історико-архітектурний потенціал Київської області нараховує 244 об'єкта, що становить близько 10,4 % від історико-культурного потенціалу України і займає за цим показником друге місце в Україні після Львівської області (Додаток Б).

Найчисельнішою категорією об'єктів культурної спадщини Київської області є археологічні пам'ятки. Зареєстровано понад 120 поселень та могильників доби міді (IV–III тис. до н.е.) та бронзи (III – початок I тис. до н.е.), пов'язаних із різними племінними групами. На території Середнього Подніпров'я виявлено близько 90 городищ, поселень і курганных могильників, що датуються VIII–VII ст. до н.е., серед яких найбільш значущими є Трахтемирівське, Ходосіївське та Хотівське городища. Територія Київської області також належить до регіонів, де в I тис. н.е. сформувалося ядро великого східнослов'янського етнічного масиву. У районах сіл Зарубинці та Черняхів уперше досліджено могильники, які дали назву відповідним археологічним культурам ранньослов'янського періоду — зарубинецькій та черняхівській. Окремо слід відзначити Трипільську культуру, що є одним із наймасштабніших археологічних відкриттів XX століття і одним із найяскравіших культурних явищ у історії первісного суспільства Європи загалом..

Серед визначних археологічних пам'яток Київської області слід виокремити неолітичне поселення дніпро-донецької культури в селі Житні Гори Рокитнянського району, а також городища скіфського періоду в Ходосівці та Хотові Києво-Святошинського району, курганні могильники Фастівського та Васильківського районів. Варто зазначити, що кургани згадуються у творах Т. Г. Шевченка, який брав участь у їхніх дослідженнях у складі Археографічної комісії..

Найбільша концентрація історико-культурних пам'яток Київської області спостерігається у місті Києві. До числа найвизначніших об'єктів належать Києво-Печерська Лавра, Золоті Ворота, Софійський собор, Георгіївський та Ірининський монастирі, Кирилівська церква (50-ті роки XII століття), Ільїнська церква (1692 р.), будівлі Київської академії (XVIII – початок XIX століття), Андріївська церква (1747–1753), Маріїнський палац (1750–1755), Кловський палац (1752–1756), Контрактний будинок (1815–1817), Володимирський собор (1862–1882), Оперний театр (1901),

Бессарабський критий ринок (1910–1912), Будинок Державного банку (1902–1905) та інші.

Одним із значущих історичних міст Київської області є Переяслав-Хмельницький, яке вважається найдавнішим містом регіону. Перші письмові згадки про нього зафіксовані у літописах і датуються 907 роком.

Біла Церква, найбільше місто Київщини, розташована по обидва береги річки Рось, приблизно за 70 кілометрів від Києва. Заснування міста пов'язують із 1032 роком, коли за Ярослава Мудрого була зведена фортеця Юр'їв. Особливу цінність становить Білоцерківський дендрологічний парк «Олександрія», який є природною та культурною пам'яткою.

Місто Ржищів розташоване на гирлі річки Легличі та виникло на місці історичного міста Івангорода, згадка про яке міститься в літописах 1151 року.

Обухівський район розташований у центральній частині Київської області на відстані близько 30 кілометрів від Києва. На дніпровській кручі у селі Трипілля, на території колишнього городища давнього міста Трипіль, розташований обласний археологічний музей. У фондах музею зберігаються пам'ятки зарубинецької, черняхівської, київської, колочинської, лука-райковецької, волинцівської та роменської археологічних культур. Експозиція музею висвітлює історичний розвиток регіону від палеолітичної доби до кінця XVIII століття.

Структура архітектурно-історичних ресурсів Київської області представлена на рисунку 2.2.

Як бачимо, ведучу позицію становлять об'єкти громадської архітектури – 51% та пам'ятки культової архітектури – 37%, пам'ятки військової архітектури – 1,07%

Серед історичних пам'яток у населених пунктах Київської області, що датуються княжими часами, збережено фрагменти фундаментів значущих культових споруд, зокрема храму Святих Бориса і Гліба (XI століття) у

Вишгороді, церкви Дванадцяти Апостолів (XII століття), а також церкви Володимира Мономаха (XI століття) у місті Переяслав-Хмельницький.

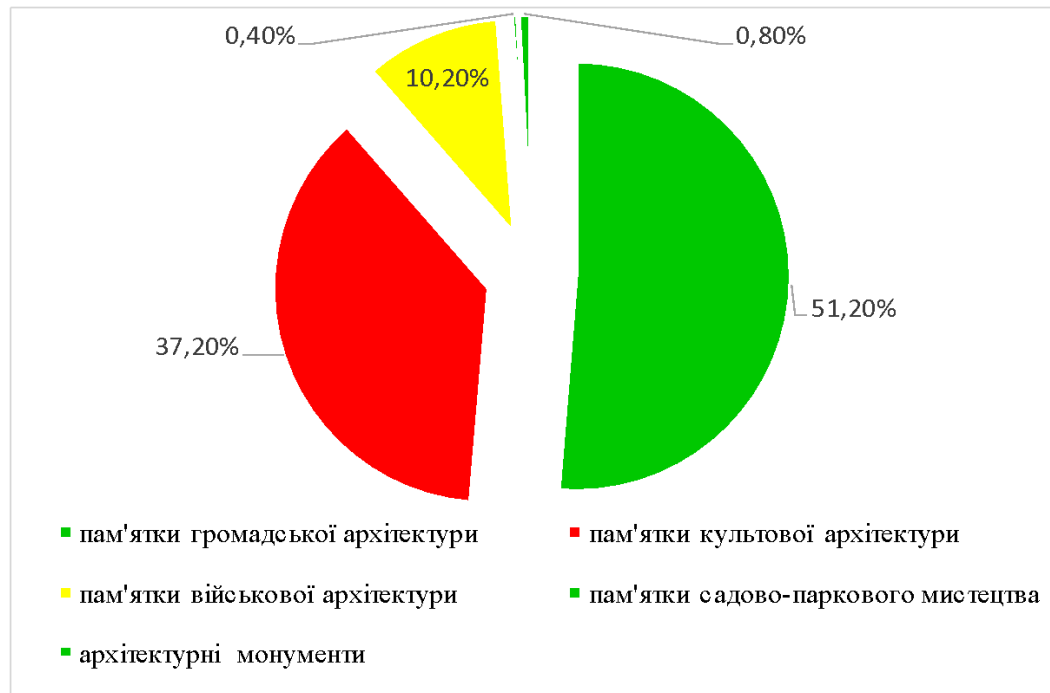

Рис. 2.2. Структура архітектурно-історичних ресурсів Київської області [4]

Серед найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд переважає громадська архітектура (51%). Найбільш цінні об'єкти:

1. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник, заснований у 1051 році, є одним із найвизначніших осередків світового християнства та найбільшим релігійним центром України. Його архітектурний ансамбль охоплює період від XI до XX століття, що відображає тривалу історію розвитку духовного, культурного й мистецького життя. У добу Київської Русі монастир виконував надзвичайно важливу функцію духовного й культурного осередку: тут велося літописання, розвивалася книжна справа, формувалися основи православної традиції та духовної освіти. Заповідник відіграв ключову роль у становленні давньоруської культури й релігійної ідентичності. У 1240 та 1480 роках Києво-Печерський монастир зазнав значних руйнувань і пограбувань

унаслідок ворожих вторгнень, зокрема під час нашествия монголо-татар і турків. Відновлення монастирського комплексу розпочалося наприкінці XV століття. У 1688 році монастир отримав офіційний статус Лаври. Архітектурний ансамбль Києво-Печерської лаври включено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що засвідчує її виняткову історико-культурну цінність.

2. «Софія Київська» – державний архітектурно-історичний заповідник, що охоплює період від XI до XIX століття. Його формування відбувалося впродовж дев'яти століть, починаючи з 1037 року. Заповідник є видатною пам'яткою сакральної архітектури та мистецтва, що репрезентує етапи розвитку культури, релігії та містобудування на українських землях. Софійський собор – визнається шедевром світової культури та символом християнської традиції Київської Русі. У 1990 році заповідник було включено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що засвідчує його виняткову історико-культурну та духовну цінність.

Значний історико-культурний потенціал мають пам'ятки церковної архітектури, яких в Київській області нараховується 91. Загальна кількість сакральних споруд, церков різних напрямів в Київській області становить 668. З ними можуть бути пов'язані такі види туризму, як релігійний, паломницький, пізнавальний, тури вихідного дня.

При аналізі структури найвизначніших подійних туристичних ресурсів було виділено п'ять складових (п'ять видів подій): політичні, військові, культурні, економічні, екологічні. Серед областей України Київська область отримала максимальну кількість номінацій (п'ять) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найважливіші подійні ресурси Київської області

Вид події	Дата	Подія
Політична	24.08.1991	Проголошення акту про незалежність України
Військова	03.11.1943-13.11 1943	Визволення Києва
Культурна	1834	Заснування університету св. Володимира
Економічна	01.10.1960	Уведення в дію Київського метрополітену
Екологічна	26.04.1986	Катастрофа на Чорнобильській АЕС

Джерело:[4]

Важливою складовою історико-культурного потенціалу є забезпеченість регіону біосоціальними ресурсами. Аналіз показав, що найбільша загальна кількість об'єктів, що відносяться до біосоціальних ресурсів сконцетрована в Київській області і становить 21% від загальної кількості по Україні (343 об'єкти), забезпечуючи тим самим Київській області 1-е місце в рейтингу областей (рис 2.3).

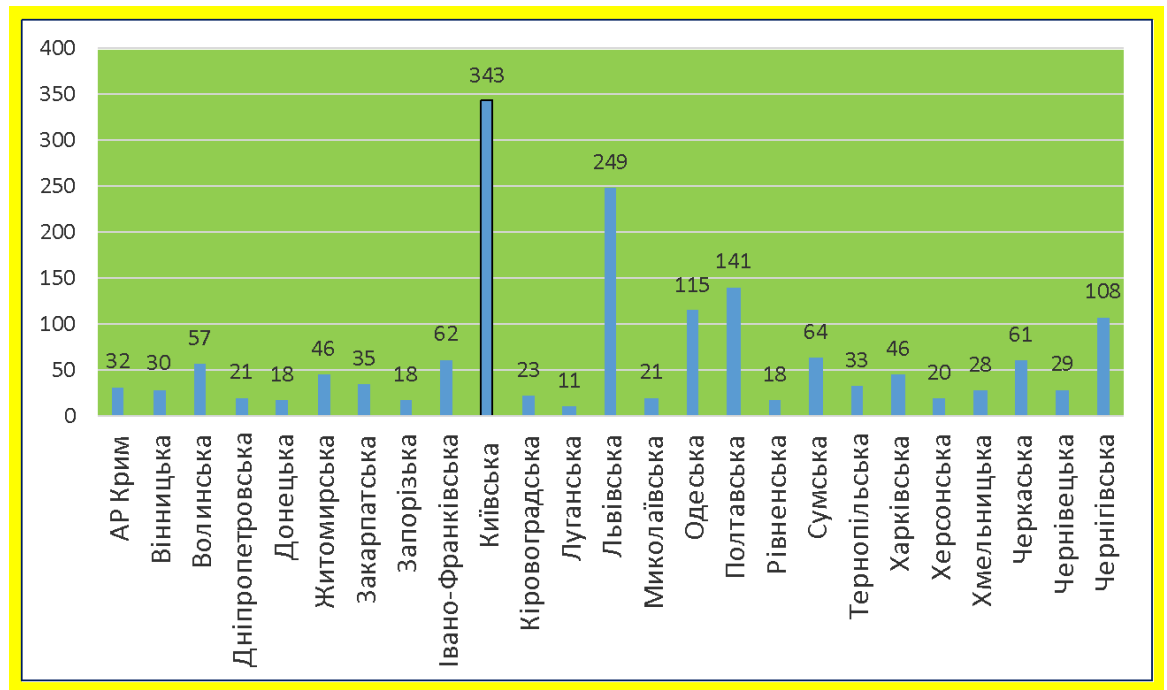

Рис. 2.3. Кількість біосоціальних туристичних ресурсів за областями України [4]

На території області налічується 85 об'єктів та територій природно-заповідного фонду, серед яких виділяються дендрологічний парк «Олександрія» та пам'ятки садово-паркового мистецтва, зокрема Згурівський, Яготинський, Ташанський комплекси тощо.

Значну роль у структурі культурно-історичного потенціалу регіону виконують музеї, які функціонують як культурно-освітні та науково-дослідні установи.

У 2019 році в Україні налічувалося 574 музея. Лідером за кількістю музеїв стала Київська область (64 музея, з яких 40 – у місті Київ).

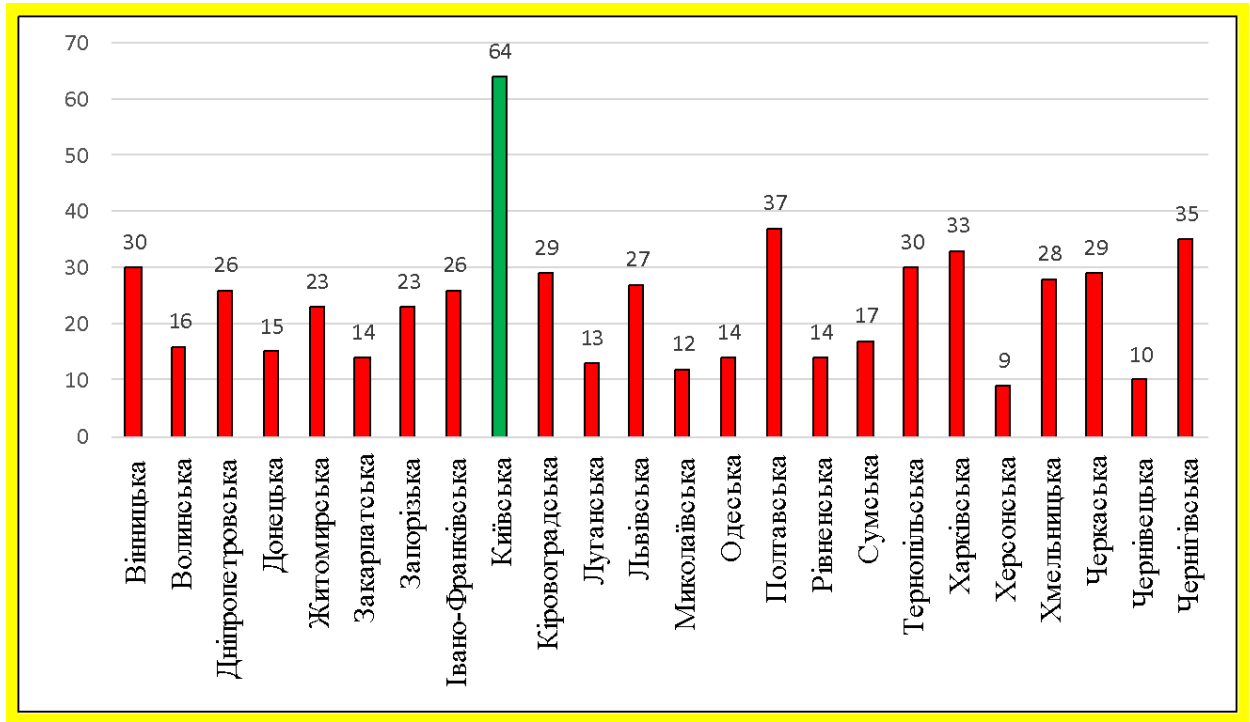

Рис. 2.4. Кількість музеїв за регіонами України [33]

Серед найвизначніших установ слід відзначити Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, заснований у 1926 році, та Національний заповідник «Софія Київська», заснований у 1934 році, до складу якого входять філіали: музей «Золоті ворота», музей «Кирилівська церква» та музей «Андріївська церква». Крім того, важливе значення мають Яготинський державний історичний музей, Білоцерківський та Бориспільський державні краєзнавчі музеї та інші.

У музеях Київської області зберігається понад 500 тисяч експонатів.

Найвизначніші серед них:

- Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» є одним із найбільших не лише в регіоні, а й в Україні загалом. До його складу

входить 23 тематичних музеї, 11 церковних споруд, 16 вітряків, 140 об'єктів історико-культурної спадщини та понад 170 тисяч експонатів основного музейного фонду. Колекції включають унікальні артефакти епохи трипільської культури, скіфського періоду, а також козацької доби. Загальна площа заповідника становить 30,5 гектарів. Щорічно його екскурсійними послугами користується близько 300 тисяч відвідувачів. Відвідувачам пропонуються для огляду музеї, зокрема: «Заповіту» Т. Г. Шевченка, Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного, Археологічний музей, музей Козацької Слави, музей Трипільської культури, Меморіальний музей Г. С. Сковороди, музей Кобзарства, діорама «Битва за Дніпро на Букринському плацдармі восени 1943 року» в районі міста Переяслава, музей Українського одягу Середньої Наддніпрянщини, музей Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини та інші..

- Національний художній музей та Національний музей історії України є одними з найстаріших музеїв країни, що ведуть свою історію від заснування у 1899 році міського музею старожитностей і мистецтв, який у 1936 році було розділено на два окремі заклади. Фондове зібрання Національного музею історії налічує понад 600 тисяч експонатів, що охоплюють широкий хронологічний діапазон — від археологічних артефактів доби первісного суспільства до матеріалів кінця XX століття. Колекція музею включає унікальні зразки матеріальної культури Трипільської цивілізації, предмети побуту та озброєння скіфських і ранньослов'янських племен, а також значну кількість пам'яток періоду Київської Русі. Експозиція музею дає можливість відстежити ключові етапи історичного розвитку території України та її населення в контексті загальноєвропейських історичних процесів.
- У фондах Художнього музею налічується понад 20 тисяч творів мистецтва. В експозиції музею широко представлено український

іконопис, серед якого однією з найдавніших є ікона «Святий Георгій з житієм» XII століття. Також експонуються полотна видатних художників, зокрема М. Пимоненка, О. Мурашка, К. Малевича, А. Маневича та інших.

- Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» був заснований у 1974 році. До його складу входить будівля музею, над якою підноситься 62-метровий монумент, скульптурна галерея, присвячена героям фронту та тилу, «Вогонь Слави» — чаша діаметром 16 метрів, алея міст-героїв, а також виставка військової техніки.
- Музей історії міста Києва, розташований у Кловському палаці, пам'ятці архітектури XVIII століття, було відкрито у 1982 році.
- Національний музей Тараса Шевченка в Києві був заснований у 1943 році, невдовзі після визволення столиці України від нацистської окупації. У музейному зібранні нараховується близько 70 тисяч одиниць збереження, які репрезентують життєвий та творчий шлях Тараса Григоровича Шевченка як поета, художника та громадського діяча. Колекція музею включає майже повний живописний спадок митця, архівні матеріали, а також прижиттєві видання його поетичних творів. У складі музейного комплексу функціонує філія — літературно-меморіальний будинок-музей, що додатково висвітлює особистість і побут Шевченка в конкретному історико-культурному контексті.
- Музей видатних діячів української культури, створений у 1987 році, об'єднує чотири меморіальні будинки-музеї, пов'язані з іменами Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського та Михайла Старицького. У його фондах налічується понад 40 тисяч експонатів, які відображають біографічні дані та ключові етапи творчого шляху зазначених діячів.

- Музей народної архітектури та побуту України, заснований у 1969 році, є одним із найбільших етнографічних музеїв під відкритим небом на території України. Його територія охоплює площу близько 150 гектарів, на якій розміщено понад 300 архітектурних пам'яток традиційного народного зодчества. Фондова колекція музею налічує близько 80 тисяч одиниць збереження, серед яких – предмети традиційного побуту, знаряддя праці, народний одяг, а також зразки декоративно-ужиткового мистецтва. Структура експозиції побудована відповідно до історико-етнографічного поділу території України та представлена такими регіональними зонами: Середня Наддніпрянщина, Південь, Полтавщина, Слобожанщина, Полісся, Поділля та Карпати.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про високий рівень ресурсозабезпеченості Київської регіону, наявність потужного історико-культурного потенціалу, що в сукупності з вигідним суспільно-географічним положенням, сприятливими природно-географічними чинниками, розвиненою інфраструктурою та транспортною мережею сприяють розвитку туристичної діяльності в регіоні.

2.2. Аналіз екскурсійної діяльності Київської області

Аналіз історико-культурного потенціалу Київської області демонструє широкий діапазон можливостей для організації екскурсійної діяльності.

Статистичні дані свідчать, що з 2016 року на Київщині відбувалося стабільне зростання чисельності іноземних та внутрішніх туристів.

Таблиця 2.3.

Кількість туристів, обслужованих туроператорами та турагентами в за видами туризму, 2012-2020 рр.

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	у тому числі		
		в'їзні (іноземні туристи)	виїзні туристи	внутрішні туристи
2012	1 768 532	123 703	1 425 459	219 370
2013	2 171 181	97 711	1 855 499	217 971
2014	1 850 748	10 658	1 693 363	146 727
2015	1 501 985	8 649	1 333 928	159 408
2016	1 841 021	21 143	1 643 328	176 150
2017	2 006 088	27139	1 758 200	220 749
2018	3 550 090	60 062	3 261 115	228 913
2019	4 862 129	74 303	4528927	258899
2020	1 739 496	9 737	1 641 509	88250

Джерело: [45]

У 2019 році кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами становила 4 862 129 осіб (89,4% від загальної кількості по Україні). Починаючи із 2020 року кількість туристів різко скоротилася і становила 1 739 496 осіб (таблиця 2.3)

У 2019 році кількість суб'єктів туристичної діяльності в Київській області та м. Київ становила 1461, що становить 34% від загальної кількості по Україні. Серед них – суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 42, що на 9 суб'єктів більше ніж у 2018 році (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість суб'єктів, що здійснювали екскурсійну діяльність в Україні, за період 2017-2019 рр.

Область	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Вінницька	3	2	2
Волинська	9	8	7
Дніпропетровська	-	-	-
Донецька	-	1	2
Житомирська	3	5	2
Закарпатська	3	2	3
Запорізька	8	10	7
Івано-Франківська	10	10	7
Київська	6	9	8
Кіровоградська	5	4	4
Луганська	-	1	2
Львівська	43	51	61
Миколаївська	2	3	1
Одеська	24	21	31
Полтавська	2	8	-
Рівненська	3	5	9
Сумська	-	-	2
Тернопільська	2	5	9
Харківська	5	8	2
Херсонська	6	8	9
Хмельницька	9	10	8
Черкаська	2	3	9
Чернівецька	4	1	2
Чернігівська	-	-	1
м. Київ	20	24	34

Джерело:[45]

У 2022 році, напередодні початку повномасштабного вторгнення, м. Київ зафіксував суттєве скорочення туристичного потоку з-за кордону — місто відвідали лише 98 тисяч іноземних туристів. Цей показник є у 10,4 рази нижчим порівняно з аналогічним періодом 2021 року, коли столицю України відвідали 1,02 млн іноземних гостей, що свідчить про різке падіння туристичної активності внаслідок погіршення безпекової ситуації. Такі дані були оприлюднені Управлінням туризму та промоцій Київської міської державної адміністрації у межах звіту про реалізацію заходів у 2021–2022 роках, представленого Громадській раді.

Протягом останніх років серед іноземних відвідувачів столиці України найбільш численними були громадяни Ізраїлю, Німеччини, Туреччини, Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Польщі, Франції, Італії,

Азербайджану та Індії, які становили близько 60% загального обсягу міжнародного туристичного потоку до Києва.

Водночас, у сучасних умовах Україна та її столиця — Київ — стали символами стійкості, мужності та незламності у боротьбі за національну свободу й незалежність у контексті російської агресії. Ці події сприяють зростанню міжнародного інтересу до історії, культурних традицій та цінностей України. У перспективі після завершення військових дій і відновлення роботи аеропортів очікується суттєве зростання туристичного потоку. Варто зазначити, що навіть на поточному етапі у Києві спостерігається поява індивідуальних туристів, які прибувають залізничним та автомобільним транспортом.

Важливим показником розвитку екскурсійної діяльності в регіоні є кількість музеїв, які проводили екскурсійну роботу, кількість проведених екскурсій та кількість осіб, що були обслуговані під час екскурсій (таблиця 2.4).

У 2018 році в м. Києві та Київській області екскурсіями було обслуговано 1 042 500 осіб, що становить 19,3% від загальної кількості по Україні.

Табл.2.4

Екскурсійна робота у музеях України, за областями, 2017 р.

Область	Кількіс ть музейв	Кількість проведених екскурсій, од		Обслуг овано екскур сіями – усього, тис. осіб	З них		
		усього	У Сере дньо му на один музе й		Учнів, слухачів та студентів		Обслуг овуван о за угодам и
					Усьог о	У% до загальна кількості обслугову ваних	
Україна	565	322 231	570	5 403,3	3 513, 1	65,0	367,9
Вінницька	30	16278	543	318,6	209,8	65,9	11,7
Волинська	16	7 255	453	85,9	63,5	73,9	1,1
Дніпропетровська	26	14 975	576	228,9	166,5	72,7	21,6
Донецька	15	7 224	482	146,5	106,2	72,5	12,8
Житомирська	22	6 016	273	94,8	59,7	63,0	8,3
Закарпатська	14	3 873	277	215,0	130,5	60,7	26,3
Запорізька	23	11 601	504	231,9	154,6	66,7	10,4
Івано-Франківська	26	9 787	376	198,8	131,8	66,3	13,7
Київська	24	13 214	551	270,8	190,0	70,2	19,3
Кіровоградська	29	6 295	217	125,2	99,7	79,6	8,6
Луганська	13	3 370	259	52,9	33,7	63,7	17,8
Львівська	27	31 436	1 164	600,2	374,1	62,3	38,3
Миколаївська	12	6 970	581	97,5	68,2	70,0	11,0
Одеська	13	7 752	596	210,5	139,0	66,0	10,8
Полтавська	35	17 333	495	289,3	182,1	63,0	6,9
Рівненська	14	6 650	475	111,2	72,9	65,6	11,1
Сумська	17	8 524	501	145,7	117,4	80,6	5,9
Тернопільська	28	6 539	234	149,7	112,7	75,3	3,3
Харківська	33	12 420	376	131,9	93,4	70,8	6,3
Херсонська	9	4 819	535	63,4	49,3	77,8	7,2
Хмельницька	28	11 044	394	159,2	93,0	58,4	6,5
Черкаська	28	21 482	767	208,5	135,5	65,0	12,7
Чернівецька	10	3 163	316	37,3	24,1	64,6	10,5
Чернігівська	35	25 619	732	457,9	252,9	55,2	43,6
м. Київ	38	58 592	1 542	771,7	452,5	58,6	42,2

Джерело:[45]

За статистичними даними, у 2017 році в музеях України було зафіксовано 16 409, 3 тис. відвідувачів.. З них, найбільша кількість відвідувачів музеїв по Україні спостерігалася у місті Київ – 3539 тис. осіб (з них, 1140,0 – учнів, слухачів та студентів). На другому місті – Львівська

область – 1928, 1 тис. відвідувачів, на третьому – Чернігівська – 920,8 тис. осіб. (рис.2.5)

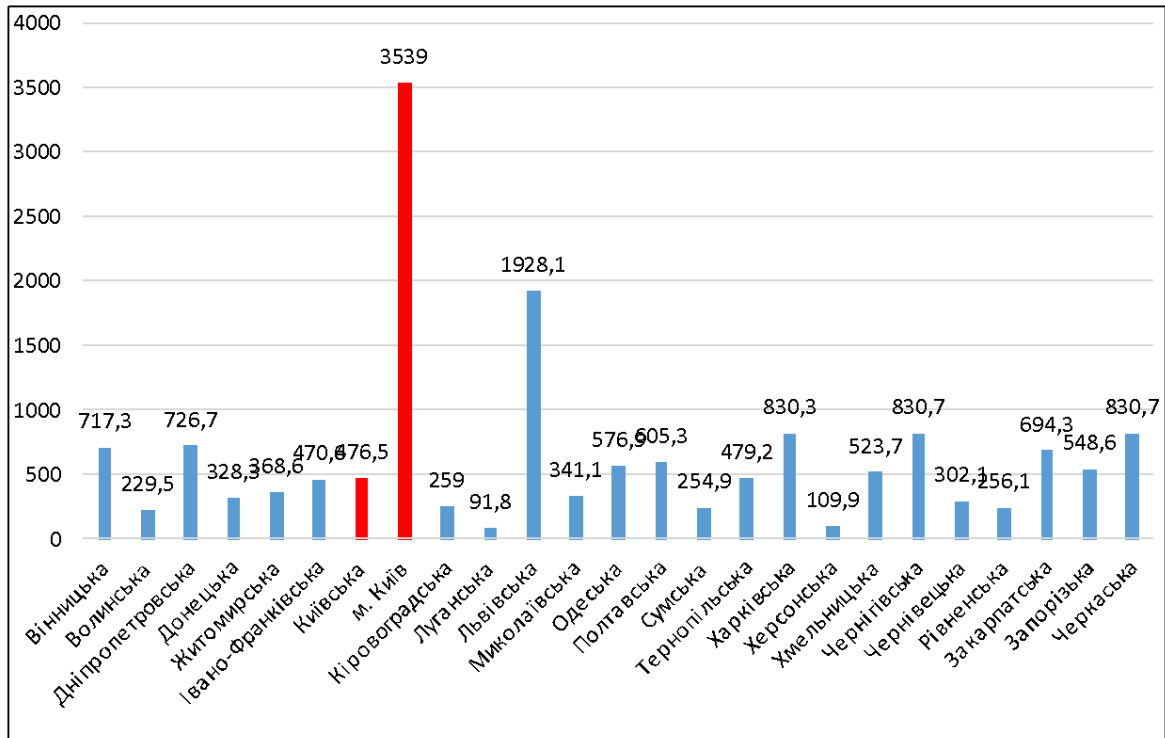

Рис.

2.5. Відвідуваність музеїв за 2017 рік (тис.осіб) [12]

В структурі туристичних потоків Київської області лідером є виїзний туризм (87,8%), внутрішні туристи склали 10,8%, в'їзний потік до Київської області становив лише 1,4%.

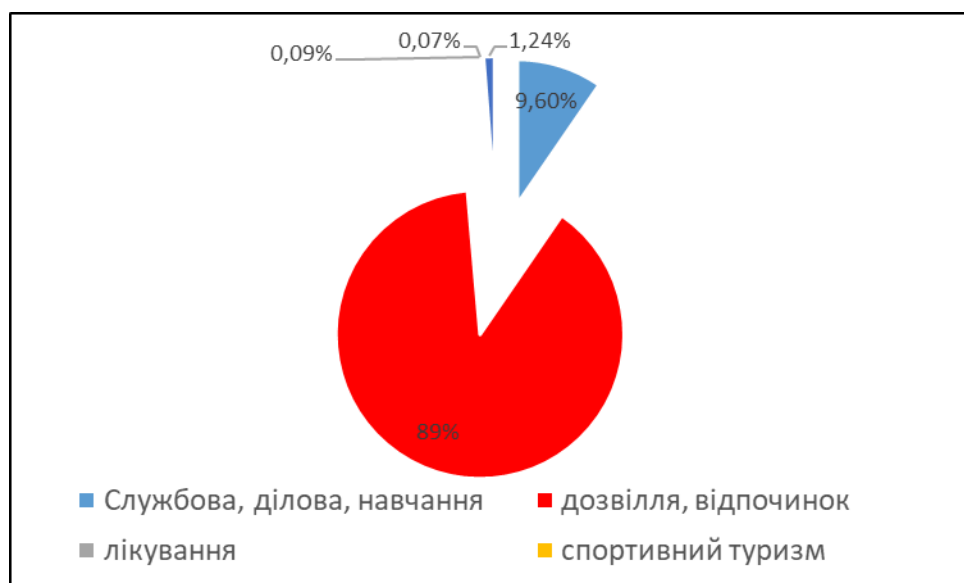

Рис. 2.6. Розподіл туристів за метою поїздки та видами туризму в Київській області, %, 2018 р. [12]

У Київському регіоні найбільш інтенсивний розвиток спостерігається в галузі історико-культурного туризму, що базується на екскурсійній зацікавленості до історичних та культурних пам'яток міста та області. Цей вид туризму користується попитом як серед внутрішніх туристів України, переважно в рамках освітніх програм та короткотермінових поїздок вихідного дня, так і серед іноземних відвідувачів.

Аналіз показав, що у 2018 році найбільша кількість подорожей в Київській області, як і взагалі по Україні здійснювалася з метою відпочинку і дозвілля (89%), майже 10% подорожей мали службове та ділове призначення, лікування та спортивний туризм становили 0,16 поїздок (рис. 2.6).

У 2017 році в структурі в'їзного туризму до м. Києва та Київської області переважали поїздки з метою дозвілля та відпочинку – 79,9%, службові та ділові поїздки до м. Києва здійснили 16,7% іноземців.

В структурі внутрішнього туризму, навпаки, лідером стали ділові та службові подорожі (60%), з метою дозвілля та відпочинку подорожі здійснили 35,6% туристів.

Таким чином, в результаті дослідження, можна зробити висновок, що Київська область має високі показники розвитку екскурсійної діяльності, володіє різноманітними об'єктами екскурсійного показу, має найвищу в Україні кількість музеїв та територій історико-культурного призначення, що робить регіон найбільш перспективним для туристичної діяльності в регіоні.

1.3. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області

Організація туристично-екскурсійної діяльності в умовах воєнного стану зазнала значних трансформацій. У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні були скасовані заплановані заходи, передбачені Міською цільовою програмою розвитку туризму у місті Києві на 2022–2024 роки.

Російсько-українська війна спричинила суттєві зміни у сферах гостинності, туризму, рекреації, а також в організації екскурсійних та туристичних подорожей. Воєнні дії кардинально вплинули на географічні, економічні, цільові та логістичні параметри туристично-екскурсійної індустрії.

Ці процеси особливо яскраво проявилися на прикладі міста Києва, що є ключовим бюджетоутворюючим економічним регіоном України з найбільшою концентрацією підприємств і організацій, які займаються розробкою туристичних продуктів, рекреаційних послуг, екскурсійних турів, маршрутів та освітніх програм. Переважна більшість цих суб'єктів у перші місяці війни суттєво обмежили свою діяльність, закрили центральні офіси і філії, а також припинили надання туристичних послуг.

У результаті цього виникли низка актуальних проблем, що характеризують сучасний стан столичного туристичного бізнесу, а саме:

- 1) необхідність формування оновленої бази даних кадастру об'єктів історико-культурної та природно-рекреаційної спадщини міста Києва, що зазнали руйнувань внаслідок бомбардувань, а також тих, які залишилися неушкодженими або були втрачені.
- 2) проведення оновлення та нового укладання серій туристичних картографічних матеріалів, схем, планів і електронних віртуальних атласів (геопорталів) міста Києва, що пов'язано зі зміною топоніміки міського простору, масовим демонтажем пам'ятних дошок, монументів і меморіалів. Зокрема, це стосується знесення пам'ятників російським діячам, митцям і вченим у контексті очищення суспільного простору столиці від символів держави-агресора. Унаслідок цього значна частина наявних даних та напрацювань у сфері екскурсійної маршрутизації міста втратила актуальність, а відповідні туристичні маршрути припинили своє практичне застосування.
- 3) впровадження нових сервісів обслуговування екскурсантів, туристів та рекреантів з урахуванням вимог безпеки під час повітряних тривог,

зокрема облаштування спеціалізованих бомбосховищ у безпосередній близькості до пунктів Незламності та місць проведення туристично-екскурсійних заходів.

- 4) через інтеграцію функцій захисту та організації харчування і відпочинку туристів значна частина дво- та тризіркових готелів у місті Києві обмежила свою діяльність, що суттєво вплинуло на радикальне зниження кількості екскурсантів у місті протягом останніх трьох років.

Міжнародна туристична спільнота висловлює підтримку місту Києву та Україні у протистоянні агресії з боку Російської Федерації, ініціюючи заходи, спрямовані на ознайомлення з поточним станом туристичної сфери столиці, її можливостями та потенціалом на міжнародній арені з метою подальшого відновлення туристичних потоків до Києва. Зокрема, керівництво Міжнародної виставки «IMEX Frankfurt 2022», що відбулася у Франкфурті-на-Майні з 31 травня по 2 червня 2022 року, надало Управлінню туризму Київської міської державної адміністрації безоплатний стенд для презентації інформації про руйнування та військову агресію Російської Федерації, зокрема щодо подій у місті Києві.

Наразі здійснюється підготовка до участі у одному з провідних світових туристичних заходів – виставці World Travel Market, яка відбудеться у Лондоні. Участь Києва у цьому заході передбачена на безоплатній основі. Крім того, міжнародна туристична спільнота продовжує посилювати підтримку України та її столиці, надаючи можливість безкоштовної участі у виставкових подіях у Японії (м. Токіо) та Польщі (м. Варшава та м. Познань) в рамках заходів, спрямованих на підтримку України та Києва.

У квітні було проведено міжнародний вебінар «Роль та місце туризму під час конфліктів та воєн», під час якого обговорювалися питання відновлення економіки, зокрема туристичної індустрії та її інфраструктури, а також залучення туристів і просування туристичного продукту у післявоєнний період. На сьогодні в місті розроблено віртуальну екскурсію «Доторкнись до України», що надає можливість детального ознайомлення з

оцифрованими 3D-моделями інтерактивної скульптури «Батьківщина-Мати» та найбільшого літака світу «Мрія», знищеного під час російської агресії. Крім того, створено віртуальні 3D-тури локацій і будівель Києва, пошкоджених внаслідок військових дій, які розміщені на культурно-туристичному хабі столиці.

Перспективні напрями подальшої діяльності у сфері туризму пов'язані з нормативно-правовим регулюванням туристичної діяльності. Зокрема, Управління туризму та промоцій Київської міської державної адміністрації ініціювало розробку та внесення змін до Закону України «Про туризм» та відповідних підзаконних актів, що регулюють функціонування «хостелів», спрямування туристичного збору безпосередньо на розвиток туристичної галузі, а також питання децентралізації та категоризації закладів розміщення. Запропоновані ініціативи були передані до центральних органів виконавчої влади для подальшого розгляду та ухвалення відповідних управлінських рішень.

Водночас, з метою впровадження ефективного механізму регулювання туристично-екскурсійної діяльності, було розроблено проєкт Порядку здійснення екскурсійної діяльності в місті Києві, який передано на розгляд та опрацювання постійній комісії Київської міської ради з питань культури, туризму та суспільних комунікацій для отримання відповідних пропозицій.

Серед перспективних напрямів розвитку туристичної сфери найближчим часом пріоритетного значення набуває гастротуризм. Зокрема, український борщ нещодавно було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, а Київська міська рада підтримала громадську ініціативу щодо встановлення скульптури борщу. Впровадження таких артоб'єктів сприятиме підвищенню уваги до туристичних продуктів у форматі гастрономічних екскурсій, зокрема прогулянки «Київ гастрономічний», що акцентуватиме увагу на традиційних українських стравах та локальних київських кулінарних особливостях.

В умовах воєнного стану до пріоритетних напрямів розвитку туристичної галузі додатково включено воєнний туризм. Сьогодні в центральній частині міста помітна присутність іноземних відвідувачів, зацікавлених у військовій тематиці. Окрім того, у Києві перебуває значна кількість внутрішньо переміщених осіб, які також проявляють інтерес до історії міста, зокрема сучасного періоду. Враховуючи це, актуальним є розроблення воєнних туристичних маршрутів. Зокрема, до святкування Дня Києва у співпраці з Київським центром розвитку туризму створено новий маршрут «Київ незламний», метою якого є ознайомлення з історією столиці, що вистояла як під час Другої світової війни, так і в умовах сучасного широкомасштабного вторгнення Російської Федерації, а також з особами, які сприяли цьому. В рамках маршруту демонструються об'єкти, пошкоджені внаслідок актуальних воєнних дій.

В рамках виконання заходів, передбачених Міською цільовою програмою розвитку туризму у місті Києві на 2022–2024 роки, Управління туризму та промоцій Київської міської державної адміністрації у співпраці з Київським центром розвитку туризму здійснює роботи з впровадження інклюзивного туристичного маршруту в міському середовищі столиці, що передбачає встановлення мініатюрних макетів популярних туристичних та історико-культурних об'єктів із застосуванням шрифту Брайля. У минулому році у місті було встановлено чотири такі макети, а на майбутній період заплановано встановлення щонайменше ще шести. Наразі також ведеться опрацювання питання оновлення елементів туристичної навігації (пілонів та вказівників) із врахуванням сучасних тенденцій розвитку.

Наразі психологічний стан українського населення, особливо осіб, що перебувають далеко від власних домівок, потребує комплексної підтримки. Одним із ефективних методів психологічного розвантаження є організація екскурсій, під час яких професійні екскурсоводи не лише надають тематично релевантну інформацію, а й демонструють прихильність до культурної спадщини регіону. Такі екскурсії сприяють психологічній релаксації,

зменшенню негативних емоцій та підтримці психоемоційного балансу, а також можуть бути корисними у профілактиці депресивних станів. Крім того, екскурсоводи-волонтери почали здійснювати безкоштовні екскурсії з метою підтримки внутрішньо переміщених осіб, що вимушено покинули свої домівки внаслідок військових дій. Ця діяльність сприяє підвищенню рівня комфорту переселенців у нових регіонах проживання та зниженню панічних настроїв, пов'язаних із соціальними стереотипами. На даний час екскурсійна діяльність активізована переважно в центральних та західних регіонах України. Для інформування населення про події та заходи широко використовуються місцеві телеграм- та вайбер-канали, а також соціальні мережі, де публікується докладна інформація щодо часу проведення та програм екскурсій.

Внаслідок воєнних дій значна частина культурної спадщини України зазнала пошкоджень або була знищена. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 2022 рік зафіксовано 367 випадків воєнних злочинів російської федерації, спрямованих проти об'єктів культурної спадщини.

Найбільша кількість руйнувань зафіксована в Харківській області (96 випадків), на Донеччині – 75, у Київській області – 70, Чернігівській – 38, Сумській – 26, Луганській – 25, Запорізькій – 11, Житомирській – 6, у місті Києві та Херсонській області по 5 випадків, Миколаївській – 4, Дніпропетровській – 3, Одеській – 2, Львівській – 1 випадок. Серед пошкоджених об'єктів 51 зазнав тяжких пошкоджень, 117 – середньої тяжкості. Внаслідок триваючої військової агресії кількість пошкоджених і знищених об'єктів культурної спадщини, ймовірно, зростатиме до повного припинення бойових дій.

Незважаючи на воєнний стан, певні об'єкти культурної спадщини починають процес відновлення. Зокрема, для реставрації Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди створено спеціальний фонд, наповнення якого здійснюється за рахунок благодійних внесків та

міжнародної донорської підтримки. Аналіз досвіду низки країн, що пережили військові конфлікти, свідчить про зростання туристичних потоків у післявоєнний період, що сприяє прискореному відновленню економіки країни в порівнянні з іншими галузями, які потребують тривалішого часу для реабілітації. Державним агентством розвитку туризму України розробляються стратегічні плани щодо відновлення туристичної індустрії одразу після створення відповідних умов.

ВИСНОВКИ

1. Історико-культурний потенціал характеризується як комплекс історико-культурних ресурсів, що включає матеріальну та нематеріальну культурну спадщину, окремі елементи природного середовища та соціально-економічні чинники. Основним компонентом культурно-історичних ресурсів конкретного регіону є його історична та культурна спадщина, яка представляє собою сукупність об'єктів культурної спадщини, успадкованих людством від попередніх поколінь.
2. До культурно-історичних ресурсів належать три основні групи: архітектурно-історичні, біосоціальні та подієві ресурси. Саме ці категорії ресурсів останнім часом відіграють визначальну роль у формуванні історико-культурного потенціалу регіону.
3. Історико-культурний потенціал здебільшого втілюється через заздалегідь сплановані туристичні маршрути та екскурсії. Найбільш розповсюдженими серед них є екскурсії, присвячені історичній, військово-історичній, природознавчій, мистецтвознавчій, архітектурно-містобудівній тематиці, тоді як релігійні та виробничі екскурсії зустрічаються значно рідше.
4. Серед різновидів туризму, які базуються на переважному використанні культурної спадщини, виділяють археологічний, архітектурно-історичний, військово-історичний, етнічний, етнографічний, культурологічний, музейний та релігійний (паломницький) туризм. Науковці розглядають історико-культурний потенціал як ключову основу для організації туристично-екскурсійної діяльності.
5. Проведені дослідження засвідчили, що серед об'єктів культурної спадщини України найбільш чисельною групою є пам'ятки археології,

на другому місці за кількістю розташовуються пам'ятки історії, а на третьому – пам'ятки архітектури та містобудування.

6. Київська область виділяється серед інших регіонів України найбільш високими показниками розвитку екскурсійної діяльності, володіє різноманітними об'єктами екскурсійного показу, має найвищу в Україні кількість музеїв та територій історико-культурного призначення, що робить регіон найбільш перспективним для розвитку культурно-пізнавального та інших видів туризму.
7. Аналіз показав, що Київська область характеризується як потенційно та актуально ресурсонадлишкова. Тут нараховується до 6 тисяч пам'яток історико-культурної спадщини. За цим показником Київська область (разом з м. Київ) займає третє місце в Україні після АР Крим та Львівської області.
8. Найбільша кількість історико-культурних пам'яток Київської області зосереджена в місті Київ. В структурі архітектурно-історичних ресурсів Київської області ведучу позицію становлять об'єкти громадської архітектури – 51% та пам'ятки культової архітектури – 37%, пам'ятки військової архітектури – 1,07%.
9. Загалом історико-архітектурний потенціал Київської області налічує 244 об'єкти, що становить приблизно 10,4 % від загального історико-культурного потенціалу України, посідаючи друге місце серед регіонів країни після Львівської області за цим показником.
10. Статистичний аналіз демонструє, що до 24 лютого 2022 року на території Київської області спостерігалось стабільне зростання кількості як іноземних, так і внутрішніх туристів. Зокрема, чисельність туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, збільшилася порівняно з 2018 роком на 1 267 482 особи та досягла 4 787 526 осіб, що становить 89,4 % від загальної кількості туристів в Україні. Унаслідок військової агресії Російської Федерації проти України за останні три роки спостерігається трикратне скорочення кількості

іноземних туристів, які відвідали місто Київ: з понад 300 тисяч осіб у першому півріччі 2021 року до 98 тисяч осіб у першому півріччі 2022 року.

11. Важливим показником розвитку екскурсійної діяльності в регіоні є кількість музеїв, які проводили екскурсійну роботу, кількість проведених екскурсій та кількість осіб, що були обслуговані під час екскурсій. За статистичними даними, у 2018 році найбільша кількість відвідувачів музеїв по Україні спостерігалася у місті Київ – 3539 тис. осіб. На другому місті – Львівська область – 1928, 1 тис. відвідувачів.
12. У Київському регіоні найбільш інтенсивний розвиток спостерігається в галузі історико-культурного туризму, що базується на екскурсійній зацікавленості до історичних та культурних пам'яток міста та області. Цей вид туризму користується попитом як серед внутрішніх туристів України, переважно в рамках освітніх програм та короткотермінових поїздок вихідного дня, так і серед іноземних відвідувачів.
13. В структурі туристичних потоків Київської області лідером є виїзний туризм (87,8%), внутрішні туристи склали 10,8%, в'їзний потік до Київської області становив лише 1,4%.
14. В структурі в'їзного туризму до м. Києва та Київської області переважали поїздки з метою дозвілля та відпочинку – 79,9%, службові та ділові поїздки до м. Києва здійснили 16,7% іноземців.
15. В структурі внутрішнього туризму, навпаки, лідером стали ділові та службові подорожі (60%), з метою дозвілля та відпочинку подорожі здійснили 35,6% туристів.
16. Внаслідок воєнних дій значна частина культурної спадщини України зазнала пошкоджень або була знищена. Найбільші руйнування торкнулися культурних пам'яток у Харківській, Донецькій, Київській, Чернігівській, Сумській та Луганській областях.
17. У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні більшість туристичних підприємств у перші місяці війни практично припинили свою

діяльність, закрили центральні офіси та філії, а також призупинили надання туристичних послуг. Це призвело до виникнення низки нових проблем у сучасному стані столичного туристичного сектору, серед яких: формування оновленої бази даних кадастру об'єктів історико-культурної та природно-рекреаційної спадщини міста Києва, які постраждали або залишилися неушкодженими внаслідок бомбардувань; оновлення та нове складання серій туристичних карт, схем, планів і електронних віртуальних атласів (геопорталів) міста з урахуванням зміни топоніміки, масового демонтажу пам'ятних дошок, монументів і меморіалів; впровадження нових сервісів обслуговування туристів та екскурсантів в умовах повітряних тривог, зокрема облаштування спеціалізованих бомбосховищ поблизу пунктів «Незламності» у туристичних зонах; а також обмеження діяльності готельного бізнесу в місті, що стало значним фактором радикального зниження кількості екскурсантів за останні три роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Афанасьєв О.Є., Бурлака Є.В., Маркіна Ю.М. // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 6-7 травня 2009 р.)– Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. - С.80-84.
2. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення туроперейтингу: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2004. – 288 с.
3. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України / Культура України. – 2011. –Випуск 32. – С. 27-31.
4. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2009. – 400 с.
5. Білецька І.М. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні / Збірник наукових праць «Проблеми підвищення ефективності інфраструктури». - 2011. - №31. – С. 39-51.
6. Бордун О.Ю., Білоус С.В. Стан та перспективи замкового туризму в контексті стратегічного розвитку туристичної галузі західного регіону України Економіка. Управління. Інновації. - 2010. - №2 (4). – С. 28-39.
7. Вишневська О.О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному вимірі, 2009. – 296 с.
8. Вишневська О.О., Парфіненко А.Ю., Сідоров В.І. Туристичне країнознавство: підручник / О.О. Вишневська, А.Ю. Парфіненко, В.І. Сідоров. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2011. – 594 с.
9. Вишневська Г. Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України / Г. Г. Вишневська // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. - 2013. - Вип. 19(2). - С. 192-196. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19\(2\)__43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19(2)__43).

10. Воловик Л. М. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного комплексу столичного регіону (на прикладі Київської області) / Л. М. Воловик // Географія та туризм. - 2013. - Вип. 26. - С. 164-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2013_26_23.
11. Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.
12. Головне управління статистики в м. Києві. – [Електронний ресурс]. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Дяків С. Характеристика історико-культурних туристичних ресурсів Кременецького району Тернопільської області / Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. Ч. 1. с. 32–37.
14. Дорофєєва Х.М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. Економіка і суспільство. 2017. Випуск № 13. С. 184-190.
15. Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.) / Редкол.: О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патриляк, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. – К.: «Фоліант», 2019. – 331 с.
16. Кочеткова А.А. Культурний туризм в Україні: визначення, особливості, проблеми та перспективи // Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сталий розвиток України: проблеми і перспективи». – Кам'янець-Подільський: Медобори – 2006, 2016. – 230 с. – С.130-133.
17. Кифяк В.Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги XXI, 2008. – 344 с.
18. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] / О. Кузьмук. - Режим доступу: <http://tourlib.net/stattiukr/kuzmuk.htm>
19. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 271 с.

20. Кляп М.П., Шандор, Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. – К.: Знання, 2013. – 334 с.
21. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
22. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика / М.П. Мальська [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
23. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
24. Масляк П.О. Рекреаційна географія: Навчальний посібник / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
25. Мазурик З.В. Культурна спадщина регіону як туристичний прородукт / Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами» (в туристичній сфері). – 2006. - №10. – С.178-182.
26. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України.- Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. - 259 с.
27. Немець Л.М. Соціально-демографічні та історико-культурні фактори розвитку туризму / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, Н.В. Моштаківа // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 145–147.
28. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 342 с.
29. Парфіненко А.Ю. Національна держава і міжнародний туризм у вимірах глобалізації / А.Ю. Парфіненко. – Харків: Бурун книга, 2009 – 128 с.
30. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство: Навч. посібник / Парфіненко А. Ю. – Х.: Бурун-книга, 2009. – 288 с.
31. Парфіненко А.Ю. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій / Вісник Львівського університету. Серія географічна. –2013. – Вип.43. – Ч.1. – С.233-242.
32. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 575 с.

33. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.
34. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 423 с.
35. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму : навч. посіб. /І.В.Смаль. – Ніжин : Вид. НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – С.78-86.
36. Сокол Т.Г. Основи туристської діяльності: Підручник. – К.: Грамота, 2006, – 264 с.
37. Стафійчук В.І. Рекреалогія: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006. – 369 с.
38. Сідоров М. В. Україна на світовому ринку туристичних послуг: Монографія / Сідоров М. В., Юрченко О. Є., Юрченко С. О. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 357 с.
39. Туристичне країнознавство: підручник / А. Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров, О. О. Любіцева. – 2-ге вид. переробл. і допвн. – К.: Знання, 2015. – 551 с.
40. Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2011. – 312 с.
41. Туризм в Україні: виклики та відновлення [Електронний ресурс] : Зб. матеріалів Міжнародного туристичного форуму, Київський національний економічний університеті імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 21–22 березня 2023 року. К. : КНЕУ, 2023. 337 с.
42. Енциклопедичний словник-довідник з туризму [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.leksika.com.ua/12940407/turizm/turizmkulturniy>.
43. Шевченко Р. Ю. Туристсько-екскурсійна діяльність у м. Києві під час військового стану (практичний досвід роботи) [Електронний ресурс] / Шевченко Р. Ю. // Туризм в Україні: виклики та відновлення : зб. матеріалів Міжнар. турист. форуму, 21–22 берез. 2023 р. / М-во освіти і науки України,

Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана [та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2023. – С. 196–198.

44. Щербакова, Н. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період. Економіка та суспільство, 2022. (39).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-17>

45. Туристичний барометр в Україні – [Електронний ресурс].
<https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2020.pdf>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Кількість і функціональна структура найбільш визначних архітектурно-історичних туристичних ресурсів України

Адміністративні одиниці	Кількість, тип і ціннісний ранг архітектурно-містобудівних споруд						Разом	Кіль-ть пам'яток історії, археології, містобудува- ння та заповідників	Частка найвизначні- ших архітектуро- історичних ресурсів від загальної
	громадська архітектура	промислова архітектура	військова архітектура	архітектурні монументи	культова архітектура	садово- паркове мистецтво			
АР Крим	80	0	40	0	54	3	177	3441	5,1
Вінницька	59	1	2	0	40	0	102	2204	4,6
Волинська	27	0	3	0	115	0	145	837	17,3
Дніпропетровська	16	1	2	0	14	0	33	2050	1,6
Донецька	0	0	0	0	11	0	11	2399	0,5
Житомирська	26	0	1	0	18	0	45	2314	1,9
Закарпатська	19	0	0	0	71	0	90	674	13,4
Запорізька	2	0	1	0	1	0	4	1862	0,2
Івано-Франківська	8	3	1	0	78	0	90	1419	6,3
Київська (без м. Київ)	12	0	1	0	45	1	59 (244)	1945 (2886)	8,5
м. Київ	113	0	24	2	46	0	185	941	19,6
Кіровоградська	6	0	1	0	4	0	11	1320	0,8
Луганська	3	4	0	0	3	0	10	1644	0,6
Львівська	210	0	12	6	279	1	508	3934	12,9
Миколаївська	7	0	0	0	4	0	11	1445	0,8
Одеська	40	0	3	1	21	0	65	2663	2,4
Полтавська	24	0	1	1	21	1	48	2211	2,2
Рівненська	14	1	6	0	46	0	67	1122	6,0
Сумська	10	0	0	0	33	1	44	1626	2,7
Тернопільська	37	0	1	0	72	1	111	1068	10,4
Харківська	38	0	12	1	13	4	68	2535	2,9
Херсонська	7	1	3	1	7	0	19	1726	1,1
Хмельницька	104	2	30	0	48	0	184	2015	9,1
Черкаська	25	0	0	1	21	2	49	2143	2,3
Чернівецька	9	0	1	0	56	1	67	750	8,9
Чернігівська	59	0	0	0	68	4	131	2859	4,6
Загалом по Україні	955	13	145	13	1189	19	2334	49147	4,8

Місце в рейтингу	Назва	Короткий опис	Розташування
1	Києво-Печерська Лавра	Православний монастирський комплекс в Києві. Один із найбільших християнських центрів. Визначна пам'ятка історії та архітектури.	Київська область
2	Софія Київська	Християнський собор у центрі Києва, пам'ятка української архітектури та монументального живопису XI -XVIII століть, одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі. Історичний центр Київської метрополії, одна з найголовніших святинь Східної Європи.	Київська область
3	Софіївка	Пам'ятка краєвидного типу світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII – першої половини XIX ст.	Черкаська область
4	Херсонес Таврійський	Старогрецьке місто-держава в південно-західній частині Криму	АР Крим
5	Заповідник «Кам'янець»	Національний історико-архітектурний заповідник	Хмельницька обл/
6	Святогірська Лавра	Православний монастир, розташований на високому крейдяному правому березі Сіверського Дінця (Святі гори). У Лаврі зберігаються мощі преподобного Іоанна затворника, збереглися крейдяні печери.	Донецька область
7	Хортиця	Найбільший острів на Дніпрі, розташований у районі міста Запоріжжя, нижче Дніпровської ГЕС. Унікальний природний та історичний комплекс	Запорізька область
8	Почаївська Лавра	Православний чоловічий монастир у Почаєві зі статусом лаври. Найбільша православна святиня Волині, друга після Києво-Печерської Лаври.	Тернопільська область
9	Кам'яні могили	Заповідник відрізняється великим розмаїттям біологічних видів – 18 видів рослин, занесених до Червоної книги України: наукову цінність являє незайманий степ.	Донецька область
10	Лівадійський палац	Палацовий комплекс, що знаходиться в смт Лівадія. Пам'ятка історії національного значення.	АР Крим
11	Антонієві печери	Печерний християнський монастир, заснований у 1069 році	Чернівецька обл.
12	Хотинська фортеця	Історико-культурний заповідник.	Чернівецька область
13	Острозький замок і академія	Замок було побудовано на місці дерев'яного укріплення зруйнованого монголо-татарами у 1241 р. Спочатку це була башта-донжон, яка тепер носить назву «Вежа Мурована». Замок був резиденцією князів Острозьких. Зараз на території Острозького замку розташовано острозький краєзнавчий музей.	Рівненська область
14	Одеський оперний театр	Найстаріший оперний театр України	Одеська область
15	Олеський замок	Пам'ятка архітектури та історії XIII –XVIII Один із найдавніших в Україні замків, імовірно, побудований одним із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича на плато пагорба, який височить серед заплави р. Ліберція.	Львівська область
16	Шевченківський заповідник у Каневі	Перший в Україні історико-культурний заповідник, зі статусом національного. У складі заповідника вісім пам'яток культурної спадщини.	Черкаська область
17	Музей писанки	Єдиний у світі музей писанки або писанкового розпису.	Івано-Франківська обл
18	Замок Паланок	Унікальний зразок середньовічної фортифікаційної архітектури з поєднанням різних стилів.	Закарпатська

ВІДГУК

наукового керівника на дипломну роботу студентки спеціальності 242 «Туризм»
Колесник Поліни Євгенівни за темою: «Вплив історико-культурного потенціалу регіону на
розвиток екскурсійної діяльності (на прикладі Київської області)»

Обрана тема бакалаврської роботи видається актуальною з огляду на історико-культурне надбання, що сконцентроване на території України, але належним чином не досліджене і невикористане відповідно до його функціонального призначення, здатним підвищити туристичну привабливість країни на внутрішньому і світовому ринку, задовольнити широкий спектр естетичних та пізнавальних потреб.

Колесник П.Є. правильно визначила предмет, об'єкт і завдання дослідження, що зумовило правильну і логічну структуру роботи. Вона продемонструвала достатній рівень теоретичних знань та професійної підготовки.

Структура бакалаврської роботи має чітку логічну послідовність, складається з двох розділів. У першому розділі розглядаються теоретичні основи дослідження історико-культурного потенціалу. У другому розділі проаналізовано забезпечення Київської області культурно-історичними ресурсами, досліджено рівень розвитку екскурсійної діяльності в регіоні, сформульовано проблеми та перспективні напрями впровадження туристичних іноваций. Особлива увага в роботі була приділена аналізу екскурсійної діяльності в регіоні як лідеру областей України.

Дана робота відповідає методичним вимогам щодо написання та оформлення науково-дослідницьких робіт. До недоліків роботи можна віднести погрішності в оформленні науково-довідкового апарату, стилі викладу окремих проблем.

В цілому, бакалаврська робота Колесник П.Є. «Вплив історико-культурного потенціалу регіону на розвиток екскурсійної діяльності (на прикладі Київської області)» повністю розкриває тему, може бути допущена до захисту та заслуговує на позитивну оцінку.

Доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
ННІ «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»

ХНУ імені В. Н. Каразіна, к. іст. н.

Наталя АКСЬОНОВА

Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

Екзаменаційній комісії
із захисту дипломних робіт
спеціальності 242 «Туризм»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу
студентки спеціальності 242 «Туризм»

Колесник Поліни Євгенівни

на тему: «Вплив історико-культурного потенціалу регіону на розвиток
екскурсійної діяльності (на прикладі Київської області)».

Тема використання історико-культурного потенціалу з метою розвитку регіонального туризму в Україні є актуальним і пріоритетним напрямком діяльності у сфері послуг з огляду на природне та історико-культурне надбання України, що сконцентроване на її території, але належним чином не досліджене і невикористане відповідно до його функціонального призначення.

Структура бакалаврської роботи має чітку логічну послідовність, складається з двох розділів. У першому розділі розглядаються теоретичні основи дослідження історико-культурного потенціалу, особливості екскурсійної діяльності як інструменту використання історико-культурного потенціалу регіону. У другому розділі проаналізовано забезпечення Київської області культурно-історичними ресурсами, досліджено рівень розвитку екскурсійної діяльності в регіоні, сформульовано проблеми та перспективні напрямки розвитку туризму на Київщині. Особлива увага в роботі була приділена аналізу екскурсійної діяльності в регіоні як лідеру серед областей України.

Використаний практичний матеріал достовірний, зроблені висновки є обґрунтованими, рекомендації мають практичну значимість.

Оформлення бакалаврської роботи та її зміст відповідають встановленим вимогам, робота не містить суттєвих недоліків та рекомендується до захисту в Екзаменаційній комісії.

Рецензент:

к. г. н., доц. кафедри
фізичної географії та картографії
Харківського національного університету

 іна Байназаров А.М.